

วิเคราะห์พิพาดังการในมหาชาติคำหลวง

มหาชาติคำหลวงซึ่งเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาเล่มแรกนี้มีอิทธิพลต่อภาพ
มหาชาติ มหาชาติกลอนเทศน์ ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก มหาชาติคำฉันท์ มหาชาติ
คำกลอน ลิลิตมหาชาติ และอื่น ๆ จึงถือว่าเป็นวรรณคดีที่เป็นแบบฉบับแก่ผู้ไปศึกษา
ได้เป็นอย่างดีเล่มหนึ่ง นอกจากวรรณคดีเล่มนี้จะเป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด
ในสมัยอยุธยา และเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าและมีสารคดีประโยชน์เป็นอันมากแล้ว ยังเป็น
วรรณคดีที่ไพเราะงดงามควัวยรูปแบบและลีลาของการประพันธ์เป็นอย่างดีอีกด้วย

นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวถึงมหาชาติคำหลวงไว้ว่า

หนังสือมหาชาติคำหลวงนั้นนับถือกันว่าแต่งดีอย่างเอกมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า
แม่หนังสือจินตคามณี ซึ่งพระโหราแต่งเป็นแบบเรียนแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชาธิราชยกเอากลอนจวบหนังสือมหาชาติคำหลวงนั้นมาเป็นตัวอุบายในตำราเรียน
วิธีแต่งกลอนและโคลงไวหลายบท เช่น จากกัณฑ์มัทรีมีตอนหนึ่งว่า

ครั้นเขาก็ดูเขา	ชายป่าเตาไปคามชาย
ลูกไม้ทันงาย	จูงายร่าชอคยีน
เป็นไคจึงมาค่า	อยู่จรหล้าคูกกลางคีน
เห็นกุนนี้โหดเห็น	มากูแคลนนี้เพื่อไค... ¹

แสดงว่ารูปแบบของคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ในมหาชาติคำหลวงมีความไพเราะ
งดงามเป็นอย่างมาก จึงทำให้กวีผู้แต่งคำประพันธ์ในรุ่นหลัง ๆ ได้นำมาเป็นแบบฉบับ
ในการแต่งอยู่เสมอ การแต่งคำประพันธ์ให้มีความไพเราะสละสลวยได้นั้นมีหลายวิธี

¹ธนิต อยู่โพธิ์, "ตำนานเทศน์มหาชาติ" (วารสารศิลปากร ปีที่ 6 เล่มที่ 5
ตุลาคม พ.ศ. 2498) วารสารศิลปากรรายเดือน ปีที่ 6 เล่ม 1-6 มิย.-พ.ย. 2495
หอสมุดแห่งชาติ, หน้า 40.

ดังเช่นในทฤษฎีการประพันธ์ของอสังการศาสตร์อินเดียมี 3 ประเภท ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 คือ ศัพท์สังการ ได้แก่การตกแต่งฝ่ายเสียง อรรถาสังการ ได้แก่การตกแต่งฝ่ายความหมายและรสต่าง ๆ ในการประพันธ์ซึ่งมี 9 รส เครื่องตกแต่งเหล่านี้จะช่วยทำให้การประพันธ์นั้น ๆ มีความงามและความไพเราะเป็นอย่างยิ่ง ในการวิเคราะห์บทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ศัพท์สังการในมหาชาติคำหลวง ดังต่อไปนี้

ตามทีอสังการศาสตร์ของสันสกฤตแบ่งศัพท์สังการไว้ 6 ประเภท ได้แก่ อนุปราส ยมก ปุนรুক্তวาทภาส เศษ วโกรกติ และจิตรนั้น ถ้านำมาวิเคราะห์ความงามในวรรณคดีไทยจะใช้ได้ไม่ครบทั้ง 6 ประเภท เพราะลักษณะของภาษาไม่เหมือนกัน ภาษาสันสกฤตมีคำสมาสสนธิมากมาย แต่ละคำบางที่เกิดจากการสมาสกันบ้าง สนธิกันบ้าง เมื่อนำมาแต่งคำประพันธ์ก็จะทำให้เกิดเสียงไพเราะตามรูปคำที่สมาสหรือสนธิกันนั้น แต่ในวรรณคดีไทยมิได้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นในการวิเคราะห์ศัพท์สังการหรือความไพเราะทางด้านเสียงในมหาชาติคำหลวงจึงมีไม่ครบทุกประเภทตามอสังการศาสตร์ของสันสกฤต

จากการวิเคราะห์ทางด้านศัพท์สังการดังที่กล่าวถึงในบทที่ 4 นี้ จึงปรากฏว่ามีเพียง 3 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

- 3.1 อนุปราส (Anuprāsa)
- 3.2 ยมก (Yamaka)
- 3.3 ปุนรুক্তวาทภาส (Punaruktavadābhāsa)

3.1 อนุปราส (Anuprāsa)

อนุปราส คือการซ้ำอักษรเดียวกันโดยมุ่งความเหมือนกันของพยัญชนะเสียงหนึ่ง ๆ แม้พยัญชนะนั้นจะประสมควยสระต่างกัน อนุปราสที่วางไว้อย่างนี้ย่อมเหมาะแก่รสของบทประพันธ์ อนุปราสที่ปรากฏอยู่ในมหาชาติคำหลวงมีเพียง 2 ชนิด คือ

3.1.1 เจกานุปราส (Chekānuprāsa)

3.1.2 วฤตตยณุปราส (Vṛtṭyanuprāsa)

ในมหาชาติคำหลวงมีอนุปราสทั้ง 2 ชนิดปรากฏอยู่ทุกกัณฑ์ แต่มีชนิดที่ 2 (3.1.2 มากกว่าชนิดที่ 1 (3.1.1) และเนื่องจากมีปรากฏอยู่ในทุกวรรคและทุกกัณฑ์ ดังนั้นในการวิเคราะห์อนุปราสทั้ง 2 ชนิดนี้ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ทั้ง 13 กัณฑ์ เพื่อหาความไพเราะเกี่ยวกับการสัมผัสพยัญชนะ ซึ่งมีแพรวพราวไปทั่วทุกวรรค ทุกบท และทุกกัณฑ์ และมีมากที่สุด ในบรรดาศัพท์ดั่งการทั้ง 3 ประเภทที่จะวิเคราะห์นั้น

3.1.1 เจกานุปราส (Chekānuprāsa) เป็นการซ้ำพยัญชนะ 2 ตัวหรือ 3 ตัว เทียบได้กับพยัญชนะควบกล้ำ และอักษรนำ หรืออาจเทียบได้กับคำที่พยางค์หน้าออกเสียงสระอะ แต่ไม่ประวิสรรชนีย์ เช่นคำว่า รททรทวย (ระทกระทวย) รทรโทย (ระทรระโทย) เป็นต้น กลุ่มพยัญชนะเช่นนี้ของไทยเรามีเพียง 2 ตัวเท่านั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เจกานุปราส¹ ที่ปรากฏอยู่ในกัณฑ์ต่าง ๆ ที่ละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์ และจัดเป็นกลุ่ม² เรียงตามจำนวนครั้งที่ซ้ำกันมากน้อยตามแผนผัง ดังต่อไปนี้

3.1.1.1 กัณฑ์ศพร

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัณฑ์ศพรนี้ มีจำนวนทั้งหมด 10 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อยดังนี้

¹การนับกลุ่มพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกันนี้ นับจากภายในวรรคแต่ละวรรคเท่านั้น และนับตามจำนวนครั้งที่กลุ่มพยัญชนะนั้น ๆ ปรากฏอยู่ในกัณฑ์หนึ่ง ๆ

²จำนวนครั้งของการสัมผัสพยัญชนะที่ปรากฏจำนวนเท่ากัน จะจัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	16	1
กล	8	2
กล, ปร	7	3
ทร	4	4
กร, ขบ, นฤ, มท, สค	2	5

เจกานุปราสในกัณฑ์ศพรนี้ มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, คล, ปร, ทร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กร, ขบ, นฤ, มท, สค มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.2 กัณฑ์มพานต์

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัณฑ์มพานต์นี้มีจำนวนทั้งหมด 10 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	11	1
ปล	9	2
กร, ปร, พล	6	3
ทร	4	4
กล, คล, ทร, สย	2	5

เจกานุปราสีในกัณฑ์หิมพานต์มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ ปล, กร, ปร, พล, คร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กล, คล, ตร, สย มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.3 กัณฑ์ทานกัณฑ์

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสีในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ มีจำนวนทั้งหมด 19 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานุปราสี	จำนวนครั้ง	อันดับ
ปล	29	1
กล	25	2
พร	24	3
คร	14	4
คล	13	5
กร, ปร	11	6
ขว, ตร	6	7
กว	4	8
ชน, ผล, มล, รน, รล } สถ, สน, สบ, สม	2	9

เจกานุปราสีในกัณฑ์ทานกัณฑ์มีกลุ่มพยัญชนะ ปล ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, พร, คร, คล, กร, ปร, ขว, ตร, กว, มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น ชน, ผล, มล, รน, รล, สถ, สน, สบ, สม มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.4 กัดทวนประเวศน์

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัดทวนประเวศน์นี้ มีจำนวนทั้งหมด 14 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากขึ้น ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กล, พร	8	1
กล	7	2
คร, พร, ปล	6	3
กร, สร	4	4
กว, จร, ฉว, ตร, ผส, สด	2	5

เจกานุปราสในกัดทวนประเวศน์นี้ มีกลุ่มพยัญชนะ กล, พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, คร, พร, ปล, กร, สร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กว, จร, ฉว, ตร, ผส, สด มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.5 กัดทวนชกบรรพ

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัดทวนชกบรรพนี้ มีจำนวนทั้งหมด 18 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากขึ้น ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	26	1
กล	15	2
คล	12	3

เจกานูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กร, ปร	9	4
พล	6	5
คร	5	6
ฉล, มล	4	7
คว, จร, ฉว, ขร, ตร ถง, ปล, สถ, สว	2	8

เจกานูปราสในกัณฑ์ชกบรพนี มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, คล, กร, ปร, พล, คร, ฉล, มล มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น คว, จร, ฉว, ขร, ตร, ถง, ปล, สถ, สว มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.6 กัณฑ์จุลควนวิวัฒนา

จากการวิเคราะห์กลุ่มของพยัญชนะที่เป็นเจกานูปราสในกัณฑ์จุลควนวิวัฒนา มีจำนวนทั้งหมด 15 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กล	18	1
พร	17	2
ปล	10	3
กร, จร, ตร	7	4
กร	5	5

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กล, ปร	4	6
กว	3	7
ฉว, ถว, พล, สน	2	8

เจกานุปราสในกัณฑ์ทูลสวนวัตตนา มีกลุ่มพยัญชนะ กล ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ พร, ปล, คร, จร, ตร, กร, กล, ปร, กว มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น ฉว, ถว, พล, สน มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.7 กัณฑ์ทูลสวนวัตตนา

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัณฑ์ทูลสวนวัตตนา มีจำนวนทั้งหมด 18 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากขึ้น ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	22	1
กล	11	2
ปร	10	3
กร, คร, จร, ตร, ทร, สร	4	4
กว, ชล, ขว, คล, ฉว, } ขร, ปล, สด, สว }	2	5

เจกานุปราสในกัณฑ์ทูลสวนวัตตนา มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, ปร, กร, คร, จร, ตร, ทร, สร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กว, ชล, ขว, คล, ฉว, ขร, ปล, สด, สว มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.8 กัดทุมารบรรพ

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นฉกานูปราสในกัดทุมารบรรพนี้ มีจำนวนทั้งหมด 15 กลุ่ม เข้าตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

ฉกานูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กล, คล	27	1
พร	21	2
กร	18	3
คร	17	4
ชว	10	5
พล	8	6
ชร	6	7
ชน, คว, ตร, สย, สร	4	8
มล, สม	2	9

ฉกานูปราสในกัดทุมารบรรพนี้ มีกลุ่มพยัญชนะ กล, คล เข้ากันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ พร, กร, คร, ชว, พล, ชร, ชน, คว, ตร, สย, สร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น มล, สม มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.9 กัดขัณฑ์

จากการวิเคราะห์กลุ่มของพยัญชนะที่เป็นฉกานูปราสในกัดขัณฑ์นี้ มีจำนวนทั้งหมด 16 กลุ่ม เข้าตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	19	1
คร	14	2
กล	12	3
กร	10	4
คค	9	5
ทร	8	6
พล	6	7
ขว, สน, สร	4	8
خن, ทร, ถล, ปร, ปล, สย	2	9

เจกานุปราสในกัณฑ์พิรินี้ มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ คร, กล, กร, คค, ทร, พล, ขว, สน, สร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น ขน, ทร, ถล, ปร, ปล, สย มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.10 กัณฑ์กรบรรพ

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราสในกัณฑ์กรบรรพนี้ มีจำนวนทั้งหมด 11 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ปร	18	1
คค	15	2

เจกานูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	10	3
คร	6	4
กล, พล	4	5
ปล	3	6
ทร, ถน, มล	2	7

เจกานูปราสในกัณฑ์กรบรพนี้ มีกลุ่มพยัญชนะ ปร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ คล, พร, คร, กล, พล, ปล มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น ทร, ถน, มล มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.11 กัณฑ์หาราช

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานูปราสในกัณฑ์หาราชนี้ มีจำนวนทั้งหมด 23 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
พร	37	1
คล	25	2
ปร	18	3
ทร, สร	12	4
กล	10	5
กร	8	6

เจกานุปราศ	จำนวนครั้ง	อันดับ
กว	7	7
ฉล, ชร, ปล	6	8
ชน, ผล, มล, สม	4	9
ขจ, คร, คว, ฉม, ชร, ถก, สน, สล	2	10

เจกานุปราศในกัณฑ์มหาพรานนี้ มีกลุ่มพยัญชนะ พร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ คล, ปร, ตร, สร, กล, กร, กว, ฉล, ชร, ปล, ชน, ผล, มล, สม, มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น ขจ, คร, คว, ฉม, ชร, ถก, สน, สล มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.12 กัณฑ์ชคียบรรพ

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นเจกานุปราศในกัณฑ์ชคียบรรพนี้ มีจำนวนทั้งหมด 21 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

เจกานุปราศ	จำนวนครั้ง	อันดับ
กล	25	1
พร	20	2
กร, ปร	12	3
ตร	9	4
คล, สล, สร	6	5

แจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
คร, ปล, มล, มท, สล	4	6
กว, ขว, ฉก, ชน, รว, ลว, สค, สว	2	7

แจกานุปราสในกัณฑ์ชคตยบรรพนี้ มีกลุ่มพยัญชนะ กล ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ พร, กร, ปร, ตร, คล, สล, สร, คร, ปล, มล, มท, สล มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กว, ขว, ฉก, ชน, รว, ฉว, สค, สว มีเป็นจำนวนน้อย

3.1.1.13 กัณฑ์นครกัณฑ์

จากการวิเคราะห์กลุ่มพยัญชนะที่เป็นแจกานุปราสในกัณฑ์นครกัณฑ์นี้ มีจำนวนทั้งหมด 19 กลุ่ม ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

แจกานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ปร	12	1
กล	10	2
พร	9	3
คร	8	4
กร	7	5
ปล	6	6
กว, ขบ, ฉล, ตร, สร	4	7

เลขานุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
กษ, ขน, ชล, จร, ผค } ผล, รท, สว }	2	8

เลขานุปราสในกัณฑ์คร กัณฑ์นี้มีกลุ่มพยัญชนะ ปร ซ้ำกันมากที่สุด และมีกลุ่มพยัญชนะ กล, พร, คร, กร, ปล, กว, ขบ, ฉล, ตร, สร มากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา ส่วนกลุ่มพยัญชนะอื่น เช่น กษ, ขน, ชล, จร, ผค, ผล, รท, สว มีเป็นจำนวนน้อย

กลุ่มพยัญชนะที่ซ้ำกันมากที่สุดในกัณฑ์ต่าง ๆ ทั้ง 13 กัณฑ์ ได้แก่ พร เพราะปรากฏว่ามีจำนวนที่ซ้ำกันมากที่สุดเป็นอันดับที่หนึ่งถึง 7 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ศพร, กัณฑ์หิมพานต์, กัณฑ์วนประเวศน์, กัณฑ์ชูชกบรรพ, กัณฑ์มหาวนวัตตนา, กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์มหาราชา

กลุ่มพยัญชนะที่ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่สองรองลงมาจาก พร ได้แก่ กล เพราะปรากฏว่ามีจำนวนที่ซ้ำกันมากเป็นอันดับหนึ่งอยู่ถึง 4 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์วนประเวศน์, กัณฑ์จุลลนวัตตนา, กัณฑ์มารบรรพ และกัณฑ์ชคิยบรรพ และปรากฏอยู่ในอันดับที่สองถึง 4 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ศพร, กัณฑ์ทานกัณฑ์, กัณฑ์ชูชกบรรพ และกัณฑ์มหาวนวัตตนา

กลุ่มพยัญชนะที่เป็นตัวอักษรควบกล้ำนิยมมากกว่ากลุ่มพยัญชนะที่เป็นอักษรนำ เพราะเสียงพยัญชนะควบกล้ำไพเราะกว่า

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งในกัณฑ์ต่าง ๆ เรียงตามลำดับ¹ ดังต่อไปนี้

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่ทั้ง 13 กัณฑ์ มี กร, กล และ พร

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่ 12 กัณฑ์ มี คร, คล และ ปร

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่ 11 กัณฑ์ มี ปล

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่ 10 กัณฑ์ มี ตร

¹ดูตารางเปรียบเทียบในรายการตารางประกอบ ตารางที่ 7 หน้า 526.

กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	9	กัณฑ์ มี	พล
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	8	กัณฑ์ มี	กว
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	7	กัณฑ์ มี	สร
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	6	กัณฑ์ มี	มล
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	5	กัณฑ์ มี	ชน, ขว, จร, และ สด
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	4	กัณฑ์ มี	ฉว, สน และ สว
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	3	กัณฑ์ มี	คว, ฉล, ชร, ชร, ผล, สม, และ สล
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	2	กัณฑ์ มี	ชบ, จล, สย, มท และ ทร
กลุ่มพยัญชนะที่นิยมใช้แต่งปรากฏอยู่	1	กัณฑ์ มี	กษ, ขว, ฉก, ฉม, ชน, ฉก, ฉง, ฉน, ฉล, ฉว, นฤ, ผค, ผส, รท, รบ, รล, รว, ลว, สบ

3.1.2 วุตตยอนุปราส (Vrttyanuprāsa) เป็นการซ้ำพยัญชนะตัวเดียวหรือหลายตัวมากกว่า 1 ครั้งขึ้นไป¹ การซ้ำพยัญชนะตัวเดียวนี้นี้มีมากในเมหาชาติคำหลวง ซึ่งทำให้เมหาชาติคำหลวงมีความไพเราะทางค่านเสียงเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวุตตยอนุปราสที่ปรากฏอยู่ในกัณฑ์ต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์ทีละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์เรียงตามจำนวนครั้งที่ซ้ำกันมากน้อยตามแผนผัง ดังต่อไปนี้

3.1.2.1 กัณฑ์ศพร

จากการวิเคราะห์วุตตยอนุปราสในกัณฑ์ศพร ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

¹ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่การซ้ำพยัญชนะตัวเดียวภายในวรรคแต่ละวรรค และอักษรตัวเดียวที่มี ห และ อ นำ ถือว่าเป็นเสียงพยัญชนะตัวเดียว เช่น นิกหนา ลือแหลม อยู่ยั้งยั้ง เป็นต้น

วฤตคณุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ณ.พ.ภ	121	1
ศ.ษ.ส.ช.ทร (ซ)	119	2
น	76	3
ม	64	4
ร.ล.ภ	58	5
อ	38	6
ก	35	7
ถ.ท.ธ.ท	35	7
ค	25	8
ช.ค	22	9
จ	19	10
บ	19	10
ว	15	11
ฉ.ช	11	12
ห	10	13
ป	8	14
หล	8	14
ค	6	15
ณ	6	15
ด.พ	6	15
ง	4	16
ทว	4	16
ทง	2	17
ทน	2	17

วฤตคยนูปราสีในกัณฑ์ศพรนี้ พยัญชนะ ฌ พ ภา ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ศ ษ ส ข ทร(ช) ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ น,ม,ร, ล, ฤ¹ ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ อ, ก, ฌ, ท, ฐ, ฑ, ค, ฆ, ฌ ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ จ, บ, ว, ฉ, ช, ฆ, ฬ, ฎ, ฏ, ฝ, ฝ, ฝ, ฝ และ หน ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.2 กัณฑ์หิมพานต์

จากการวิเคราะห์วฤตคยนูปราสีในกัณฑ์หิมพานต์นี้ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคยนูปราสี	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร,ล,ฤ	157	1
ศ,ษ,ส,ช,ทร(ช)	92	2
ฌ,พ,ภ	83	3
อ,ท,ช,ฑ	55	4
น	46	5
จ	45	6
ฉ,ช	43	7
ก	42	8
บ	33	9
ค	30	10
ม	28	11
ช,ค	25	12

¹สระ ฤ ตัวนี้ อนุโลมให้เป็นเสียงพยัญชนะด้วย เพราะเวลาออกเสียงมีเสียงพยัญชนะ ล เช่น ฤกลับ

วฤตคยบรูพรอส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ย	19	13
อ	19	13
ป	18	14
ต	12	15
ว	10	16
ท	9	17
ทว	9	17
ฟ	4	18
ทล	4	18
ง	2	19
ทน	2	19

วฤตคยบรูพรอสในกัณทหีมพวนคนี้ พยัญชนะ ร, ล, ฤ ช้กัันมากที่สุด พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ซ, ทร(ซ) ช้กัันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ณ, พ, ภา, ฤ, ท, ษ, ท, น, จ, ฉ, ช, ก ช้กัันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ บ, ค, ม, ช, ค, ย, อ, ป, ช้กัันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ต, ว, ห, ทว, ฟ, ทล, ง, และ ทน ช้กัันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.3 กัณททานกัณท

จากการวิเคราะห์วฤตคยบรูพรอสในกัณททานกัณท ช้ตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร.ล	339	1
ศ.ษ,ส,ช,ทร(ช)	339	1
ณ,พ,ภ	250	2
ถ,ท,ธ	235	3
ช.ค	153	4
ณ,ท	151	5
ค	142	6
ม	137	7
ก	135	8
อ	132	9
ย	105	10
จ	103	11
ท	78	12
บ	76	13
ฉ.ช	74	14
ป	70	15
ค	54	16
ว	49	17
ณ,พ	15	18
หล	11	19
ง	7	20
หน	5	21

วฤตคตยนูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
หง	3	22
หม	2	23

วฤตคตยนูปราสในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ พยัญชนะ ร, ล, ศ, ษ, ส, ข, ทร(ช) ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ฉ, พ, ภ ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฉ, ท, ฐ, ช, ค, ณ, น, ค, ม, ก, อ ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ย, จ, ญ, บ, ฉ, ช, ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ต, ว, ผ, พ, หล, ง, หน, หง, และ หม ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.4 กัณฑ์วนประเวศน์

จากการวิเคราะห์วฤตคตยนูปราสในกัณฑ์วนประเวศน์ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยนูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช)	227	1.
ฉ, ท, ฐ	207	2
ฉ, พ, ภ	187	3
ร, ล	165	4
ก	113	5
ณ, น	109	6
ค	94	7
อ	76	8
ม	74	9

วฤตตยฺนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
บ	67	10
ข,ค,ฅ	62	11
ญ,ย	55	12
จ	51	13
ห	35	14
ฉ,ช	33	15
ป	32	16
ต	26	17
ฉ	26	17
ฟ	7	18
หล	5	19
ง	2	20

วฤตตยฺนุปราสในกัณฑ์วนประเวศน์ พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ฉ, ฏ, ฐ ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฉ, พ, ภ, ร, ล, ก, ณ, น ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ค, อ, ม, บ, ข, ค, ฅ, ญ, ย, จ ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ห, ฉ, ช, ป, ต, ว, ฟ, หล และ ง ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.5 กัณฑ์ชุกกบรพ

จากการวิเคราะห์วฤตตยฺนุปราสในกัณฑ์ชุกกบรพ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตตยฺนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร,ล,ฤ,ฬ	137	1
ศ,ษ,ส,ซ,ทร(ช)	123	2
ณ,พ,ภ	106	3
ณ,ท,ธ	96	4
ม	93	5
ก	91	6
ช,ค	86	7
ค	82	8
ณ,ช	82	8
น	69	9
ห	65	10
อ	53	11
ต	50	12
จ	44	13
ญ,ย	42	14
บ	35	15
ป	32	16
ว	21	17
หล	10	18
ฝ,ฟ	10	18
หน	8	19
ง	6	20

วฤตคตยปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
อ ย	4	21
อ	2	22

วฤตคตยปราสในกัณฑ์ชุกกบรพนี้ พยัญชนะ ร, ล, ฤ, ฑ ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฌ, พ, ภ, ฌ, ท, ฐ, ม, ก, ข, ฌ, ค, ฌ, น, ฬ ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ อ, ฌ, จ, ฌ, ย, บ, ป, ฬ ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ฬ, ฌ, ฬ, หน, ฌ, อ ย, และ อ ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.6 กัณฑ์ลวณวิณณา

จากการวิเคราะห์วฤตคตยปราสในกัณฑ์ลวณวิณณา ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร, ล, ฤ	135	1
ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช)	123	2
ฌ, พ, ภ	120	3
ค, ฌ	68	4
ม	55	5
อ	54	6
ช, ฌ, ฆ	53	7
บ	51	8
ฌ, ฌ	50	9

วฤตคยบรูปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
น	45	10
ก	44	11
จ	41	12
ถ,ท,ธ	37	13
ห	37	13
ว	33	14
ค	22	15
ย	18	16
หล	12	17
อย	6	19
ง	4	20
ฝ,ฟ	4	20
หน	2	21

วฤตคยบรูปราสในกัณฑ์จุลพนวณณา พยัญชนะ ร, ล, ฤ ช้ำกัณมากที่สุด พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ช้ำกัณมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฉ, พ, ภ, ค, ฎ, ม, อ, ข, ค, ฌ, บ, ณ, ช, น, ก, จ ช้ำกัณมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ถ, ท, ธ, ห, ว, ค, ย, ช้ำกัณในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ หล, อย, ง, ฝ, ฟ, และ หน ช้ำกัณอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.7 กัณฑ์มหาวณณา

จากการวิเคราะห์วฤตคยบรูปราสในกัณฑ์มหาวณณา ช้ำตามจำนวนครั้ง เรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยบุปราศ	จำนวนครั้ง	อันดับ
ศ, ษ, ส, ข, ทร (ข)	155	1
ร, ล	115	2
ค	100	3
ฃ, พ, ภ	99	4
ช, ค	88	5
ถ, ท, ฐ	86	6
ณ, ฑ	63	7
จ	57	8
บ	55	9
อ	54	10
น	46	11
ท	35	12
ม	27	13
ด	26	14
ป	24	15
ย	20	16
ว	16	17
ฝ, ฟ	14	18
ลล	13	19
ง	11	20
หน	7	21
หว	4	22

วฤตคตยบุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
หม	2	23
อย	2	23

วฤตคตยบุปราสในกัณฑ์มหาวนวัฒนานี้ พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ซ, ทร(ช) ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ร, ล ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ค, ฌ, พ, ภ, ช, ฌ, ฎ, ท, ฐ ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ฉ, ฆ, จ, บ, อ, น, ห, ม, ฌ, ฎ, ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ย, ว, ฝ, ฟ, หล, ง, หน, หว, ฌ และ อย ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.8 กัณฑ์กุมารบรรพ

จากการวิเคราะห์วฤตคตยบุปราสในกัณฑ์กุมารบรรพ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยบุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร, ล, ฎ, ฬ	613	1
ศ, ษ, ส, ซ, ทร(ช)	371	2
ฌ, พ, ภ	354	3
ถ, ฑ, ฐ, ฑ, ฐ	322	4
ก	246	5
ณ, น	209	6
ค, ฌ	182	7
ม	164	8

วฤตคตยบุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
อ	145	9
ข, ค, ช	141	10
ค	141	10
จ	127	11
ป	105	12
ท	101	13
ฉ, ฐ	100	14
บ	80	15
ญ, ย	71	16
ว	58	17
ทล	36	18
ทน	28	19
ง	16	20
ฝ, ฟ	11	21
หว	6	22
หย, อย	6	22
หม	4	23

วฤตคตยบุปราสในกัณฑ์กุมารบรรพนี้ พยัญชนะ ร, ล, ฤ, พ ช้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ช้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฉ, พ, ภ, ถ, ท, ฐ, ท, ฎ, ก, ณ, น, ค, ญ, ม, อ, ช, ค, ฆ, ต, จ ช้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ป, ท, ฉ, ฐ, บ, ญ, ย, ว ช้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ทล, ทน, ง, ฝ, ฟ, หว, หย, อย, และ หม ช้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.9 กัดผมทรี

จากการวิเคราะห์หวัดตยปราสในกัดผมทรี ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับ
 มากน้อย ดังนี้

หวัดตยปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ศ, ษ, ส, ข, ทร (ซ)	441	1
ร, ล, ฎ	311	2
ถ, ท, ฐ, ฑ	238	3
ณ, พ, ภ	238	3
ณ, น	180	4
ม	129	5
ค, ฅ	126	6
ก	110	7
ช, ค	108	8
ท	72	9
จ	64	10
อ	64	10
ค	51	11
ฉ, ช	47	12
ย	44	13
ว	36	14
บ	30	15
หล	25	16
ป	23	17
ทว	11	18
ง	11	18
หน	10	19

วฤตตยพราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ด.พ	7	20
หม	4	21
หย, อย	2	22

วฤตตยพราสในกัณฑ์ตรีนี้ พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ร, ล, ฤ ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ถ, ท, ฐ, ฎ, ฌ, พ, ภ, ณ, น, ม, ค, ฎ, ก, ข, ค. ซ้ำกันมากเป็นอันดับรองๆ ลงมา พยัญชนะ ห, จ, อ, ต, ฉ, ช, ย ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ว, บ, หล, ป ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ หว, ง, ทน, ฝ, ฟ, หม, หย และ อย ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.10 กัณฑ์กรบรรพ

จากการวิเคราะห์วฤตตยพราสในกัณฑ์กรบรรพ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตตยพราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ถ, ท, ฐ	214	1
ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช)	203	2
ร, ล, ฤ	138	3
ฌ, พ, ภ	109	4
จ	71	5
ค	70	6
ช, ค	61	7

วฤตตยพราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ก	60	8
ม	56	9
น	53	10
ญ, ย	49	11
ฉ, ช	46	12
อ	40	13
ห	34	14
ว	24	15
ป	20	16
ต	16	17
ฝ, ฟ	11	18
บ	10	19
หล	8	20
ง	7	21
หว	4	22
หน	2	23
หม	2	23

วฤตตยพราสในกัณฑ์กรบรพนี้ พยัญชนะ ก, ท, ช ชำกัณมากที่สุด พยัญชนะ
 ศ, ษ, ส, ช, ทร (ช) ชำกัณมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ร, ล, ฤ, ฌ, พ, ภา, จ,
 ค, ข, ค, ก, ม, น ชำกัณมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ญ, ย, ฉ, ช, อ,
 ห, ว ชำกัณในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ป, ต, ฝ, ฟ, บ, หล, ง, หว, หน
 และ หม ชำกัณอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.11 กัดผมหาราช

จากการวิเคราะห์วัตถุขุณูปราสาทในกัดผมหาราช ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วัตถุขุณูปราสาท	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร.ล.ภ	401	1
ศ.ษ.ส.ช.พร(ช)	331	2
ถ.ท.ช.ท	304	3
ณ.พ.ภ	236	4
ก.ญ	208	5
ณ.น	165	6
ก	134	7
ช.ค	122	8
อ	113	9
ม	106	10
ฉ.ช	104	11
จ	78	12
ญ.ย	64	13
ค	60	14
ท	55	15
บ	49	16
หล	45	17
ว	25	18
ฉ.พ	15	19
ทม	8	20

วฤตคตยนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ง	6	21
หน	6	21
อย	4	22
หย	2	23

วฤตคตยนุปราสในกัณฑ์มหาพรานนี้ พยัญชนะ ร, ล, ฤ ช้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ซ, ทร (ซ) ช้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฌ, ฑ, ฐ, ฑ, ฒ, ฬ, ภ, ฅ, ญ, ฌ, ฎ, ฏ, ฐ, ฑ, ฒ, ณ, ด, ต, ถ, ท, น, บ, ป, ผ, ฝ, พ, ฟ, ภ, ม, ย, ร, ฤ, ล, ฦ, ว, ศ, ษ, ส, ฽, ฾, ฿, ๐, ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๐, ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙ และ ๐ ช้ำกันในระดับปานกลาง ส่วน ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙ และ ๐ ช้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.12 กัณฑ์ชติยบรรพ

จากการวิเคราะห์วฤตคตยนุปราสในกัณฑ์ชติยบรรพ ช้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตคตยนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ร, ล, ฤ	402	1
ศ, ษ, ส, ซ, ทร (ซ)	335	2
ฒ, ฬ, ภ	257	3
ฌ, ฑ, ฐ, น	235	4
ฅ	158	5
ฌ, ฎ	145	6
อ	114	7

วฤตคยนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ม	107	8
ก	97	9
ค	62	10
ท	59	11
ช,ค	58	12
บ	50	13
จ	44	14
ญ,ย	41	15
ว	33	16
ป	29	17
ฝ,ฟ	12	18
หว	11	19
หล	10	20
ง	4	21
หน	4	21
หม	4	21
หย,อย	2	22

วฤตคยนุปราสในกัณฑ์ชคตยบรพณี พยัญชนะ ร, ล, ฤ ช้ากัณฑ์มากที่สุด พยัญชนะ
 ศ, ษ, ส, ช, ทร(ช) ช้ากัณฑ์มากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ฝ, ฟ, ภ, ถ, ท, ฐ, ฐ,
 ค, ณ, น, อ, ม, ก, ช้ากัณฑ์มากเป็นอันดับรองๆ ลงมา พยัญชนะ ค, ท, ช, ค, บ,
 จ, ญ, ย, ว, ป ช้ากัณฑ์ในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ ฝ, ฟ, หว, หล, ง, หน,
 หม, หย และ อย ช้ากัณฑ์อยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

3.1.2.13 กัณฑ์ครกัณฑ์

จากการวิเคราะห์หัวข้อตยนุปราสในกัณฑ์ครกัณฑ์ ซ้ำตามจำนวนครั้งเรียงตามลำดับมากน้อย ดังนี้

วฤตตยนุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ศ, ษ, ส, ช, พร (ช)	352	1
ร, ล, ฎ	313	2
ณ, พ, ภา	284	3
ถ, ท, ธ, ฑ	206	4
ณ, น	184	5
ก	156	6
ค	136	7
อ	120	8
ม	119	9
ย	71	10
ฉ, ช	69	11
จ	62	12
ช, ฅ	60	13
บ	34	14
ท	30	15
ด	26	16
ป	25	17
หล	20	18
ว	15	19

วฤตตยบุปราส	จำนวนครั้ง	อันดับ
ง	7	20
หน	4	21
หม	4	21
ฟ	2	22
หว	2	22

วฤตตยบุปราสในกัณฑ์นครกัณฑ์ พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ข, ทร(ช) ซ้ำกันมากที่สุด พยัญชนะ ร, ล, ฤ ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่ 2 พยัญชนะ ณ, พ, ภ, ถ, ฐ, ท, ณ, น, ก, ค, อ, ม ซ้ำกันมากเป็นอันดับรอง ๆ ลงมา พยัญชนะ ย, ฉ, ช, จ, ข, ค ซ้ำกันในระดับปานกลาง ส่วนพยัญชนะ บ, ห, ต, ป, หล, ว, ง, หน, หม, ฟ และ หว ซ้ำกันอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

พยัญชนะที่ซ้ำกันมากที่สุดในกัณฑ์ต่าง ๆ ทั้ง 13 กัณฑ์ ได้แก่ พยัญชนะ ร, ล, ฤ(พ) เพราะปรากฏว่ามีจำนวนที่ซ้ำกันมากที่เป็นอันดับที่หนึ่งถึง 7 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์หิมพานต์, กัณฑ์ทานกัณฑ์, กัณฑ์ชูชกบรรพ, กัณฑ์จุลลวันวัฒนา, กัณฑ์กุมารบรรพ, กัณฑ์มหาราชา และ กัณฑ์ชคียบรรพ

พยัญชนะที่ซ้ำกันมากเป็นอันดับที่สอง รองลงมาจากพยัญชนะ ร, ล, ฤ(พ) ได้แก่ พยัญชนะ ศ, ษ, ส, ข, ทร(ช) เพราะปรากฏว่ามีจำนวนที่ซ้ำกันมากเป็นอันดับหนึ่งอยู่ถึง 4 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์วนประเวศน์, กัณฑ์มหาวนวัฒนา, กัณฑ์หิทธิ และกัณฑ์นครกัณฑ์ และปรากฏอยู่ในอันดับที่สองถึง 9 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ศพร, กัณฑ์หิมพานต์, กัณฑ์ทานกัณฑ์, กัณฑ์ชูชกบรรพ, กัณฑ์จุลลวันวัฒนา, กัณฑ์กุมารบรรพ, กัณฑ์สิกรบรรพ, กัณฑ์มหาราชา และกัณฑ์ชคียบรรพ

พยัญชนะที่ซ้ำกันมากที่สุด นอกจากพยัญชนะ ร, ล, ฤ(พ) และ ศ, ษ, ส, ข, ทร(ช) แล้ว พยัญชนะที่ซ้ำรองลงมาจาก 2 กลุ่มนี้ ได้แก่ พยัญชนะ ณ, พ, ภ จึงปรากฏ

ในกัณฑ์ศพรอยู่ในอันดับที่ 1 กัณฑ์มพานต์อยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์ทานกัณฑ์อยู่ในอันดับที่ 3
 กัณฑ์วนประเวศน์อยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์ชุกกบรพอยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์จุลวงนัฎนนาอยู่ใน
 อันดับที่ 3 กัณฑ์มหาวนัฎนนาอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์กุมารบรพอยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์พิริ
 อยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์สิกรบรพอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์มหาราชอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์ชคิย
 บรพอยู่ในอันดับที่ 3 และกัณฑ์นครกัณฑ์อยู่ในอันดับที่ 3

นอกจากนี้พยัญชนะที่ซ้ำกันมากอยู่ในอันดับต้น ๆ ยังมีพยัญชนะ ก, ท, ธ(ท, ฐ)
 ดังปรากฏในกัณฑ์มพานต์อยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์ทานกัณฑ์อยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์วนประเวศน์อยู่ใน
 อันดับที่ 2 กัณฑ์ชุกกบรพอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์มหาวนัฎนนาอยู่ในอันดับที่ 6 กัณฑ์กุมาร
 บรพอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์พิริอยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์สิกรบรพอยู่ในอันดับที่ 4 กัณฑ์มหาราช
 อยู่ในอันดับที่ 3 กัณฑ์ชคิยบรพอยู่ในอันดับที่ 4 และกัณฑ์นครกัณฑ์อยู่ในอันดับที่ 4 (กัณฑ์
 ศพรอยู่ในอันดับที่ 7 และกัณฑ์จุลวงนัฎนนาอยู่ในอันดับที่ 13)

พยัญชนะที่ซ้ำกันน้อยที่สุดได้แก่ พยัญชนะ ข, ง, ฉ, ฎ, ฏ, ฐ, ฌ, ฎ, ฝ, ฝ, ฝ, ฝ,
 หง, หน, หน, หน, หน, หน และ อย ส่วนพยัญชนะที่ไม่เคยใช้ซ้ำกันเลยได้แก่พยัญชนะ
 ฌ, และ ฎ

3.2๐ ยมก (Yamaka)

ยมกเป็นศัพท์ดั่งการประเภทที่ 2 ยมกแปลว่า คู่ หมายถึงอลังการของเสียง
 ที่มีลักษณะซ้ำกันเป็นคู่ ๆ ส่วนที่ซ้ำจะให้ความไพเราะขึ้น ให้อารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดละไม
 ขึ้น และย้ำความรู้สึกให้แก่ผู้อ่าน

ยมกในคำประพันธ์ของสันสกฤตชนิด 4 บาทจะปรากฏในบาทต่าง ๆ ของบทประพันธ์
 บางที่ก็ซ้ำทั้งบาท คือบาทที่ 1กับบาทที่ 2 บาทที่ 3กับบาทที่ 4 บาทที่ 1กับบาทที่ 3 บาท
 ที่ 2กับบาทที่ 4 บางที่ซ้ำกันทุกบาท นอกจากนี้ยังมีซ้ำส่วนของบาทคือถ้าบาทหนึ่ง ๆ แบ่ง
 ออกเป็น 2 ส่วนจะมีส่วนต้นและส่วนหลัง ถ้าบาทหนึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนจะมีส่วนต้น ส่วน
 กลาง และส่วนหลัง ถ้าแบ่งออกเป็น 4 ส่วนก็จะมีส่วนต้น 2 ส่วน และส่วนหลัง 2 ส่วน

ดังนั้นยมกในภาษาสันสกฤตจึงมีมากมายหลายชนิด¹

เนื่องจากคำประพันธ์ของไทยเราไม่ได้มีรูปแบบตายตัวเหมือนคำประพันธ์ชนิด 4 บาทของสันสกฤต คำประพันธ์ของเขายกหนึ่งมี 4 บาท แต่รูปแบบของคำประพันธ์ของไทยเรามีคำประพันธ์หลายชนิดได้แก่ ร่าย โคลง ฉันท์ และกาพย์ ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ กัน และคำประพันธ์แต่ละชนิดมีแผนผังและจำนวนคำในแต่ละบทไม่เท่ากัน โคลง ฉันท์ และกาพย์ มีจำนวนบทและจำนวนคำตามลักษณะของคำประพันธ์แต่ละชนิดที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน ส่วนรายนั้นถ้าเป็นร่ายโบราณ ร่ายสุภาพ และร่ายคั่น จำนวนคำในแต่ละวรรคมี 5 คำเท่ากัน ร่ายยาวมีจำนวนคำในวรรคตั้งแต่ 5 - 7 คำ หรือมากกว่านี้ได้แล้วแต่จะเหมาะ ร่ายทั้ง 4 ชนิดนี้จะแต่งก็วรรคก็ได้ จำนวนคำในร่ายจึงไม่แน่นอน ดังนั้นในการวิเคราะห์ "ยมก" ในมหาชาติคำหลวงจึงพอจะอนุมานเข้ากับยมกชนิดที่ 7 คือยมกในตำแหน่งที่ไม่แน่นอนในบทประพันธ์

ยมกในมหาชาติคำหลวงเป็นการซ้ำคำเป็นคู่ ๆ ภายในวรรค เช่น "ต่างต่าง, เหมือนเหมือน, รอน ๆ, นอย ๆ" เป็นต้น

ตัวอย่าง "ยมกในตำแหน่งที่ไม่แน่นอนในบทประพันธ์ของมหาชาติคำหลวง"²

"พระพรเราโคโค ... แลพอพึงใจเจ้าจงเสพย์... แห่งน้องผู้
เป็นอคิเทพเทวี ... แลมีคิ่งนมน ... อันว่าเบื้องบนนเทพนุช ... จงเจ้าอย่าหยุด
อย่าอย่าแมมาวนขอ ... พรพอใจนมนนมน" ³

¹ คุวิทยานิพนธ์เล่มนี้ หน้า 36 และดูคำอธิบายและตัวอย่างเพิ่มเติมใน ภาคผนวก ข., หน้า 461-469.

² ในการยกตัวอย่างจากมหาชาติคำหลวงในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะคัดลอกมาแต่เฉพาะที่เป็นภาษาไทย ส่วนภาษาบาลีจะใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) แทน.

³ กรมศิลปากร, มหาชาติคำหลวง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2516), หน้า 15.

"คงงฏาคงวาตพญหพนภก ... ยงงตนพฤษเสวาภาคย ...
แลให่ถอนรากพฤษณล"¹

ในการวิเคราะห์ "ยมกที่ไม่มีตำแหน่งของการซ้ำคำแน่นอน" ในมหาชาติคำหลวง
นี้ ผู้วิจัยได้วิจัยที่ละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์โดยละเอียด ดังต่อไปนี้

3.2.1 กัณฑ์ศพร

ยมกในกัณฑ์ศพรมีจำนวน 10 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.1.1 "พระพร เราใคใคใ...แลพอพิงใจเาจงเสพย"
(หน้า 15)

3.2.1.2 "คงงฏาคงวาตพญหพนภก...ยงงตนพฤษเสวาภาคย"
(หน้า 16)

3.2.1.3 "อนึ่งเาจจะบริกบริคร หน่งพีญจะหวงงใ่สมสุช

กับมีนีนาเา"

(หน้า 17)

ยมกจำนวน 10 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
4	1
6	2

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

หน้า	จำนวนแห่ง
15	3
16	1
17	2
18	1

3.2.2 กัณฑ์หิมพานต์

มวกในกัณฑ์หิมพานต์มีจำนวน 4 แห่ง ดังตัวอย่าง

พินักขาลวน"

3.2.2.1 " กุรพรหมตังหลาย...แลมีชนรักแร้เล็บนั้นแลยาว

(หน้า 31)

3.2.2.2 " อันว่าอรรถันใด...ยังมีไค้ปรากฏ".

(หน้า 38)

เนานอนคีรี"

3.2.2.3 " สายัถ์ยามเ็นอยู่อรอนรอน พันพงดงคร ราช์พอน

(หน้า 44)

มีปรากฏใน

มวกจำนวน 4 แห่ง

หน้า	จำนวนแห่ง
31	1
38	1
42	1
44	1

3.2.3 กัณฑ์ทานกัณฑ์

ยมกในกัณฑ์ทานกัณฑ์มีจำนวน 46 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.3.1 " เมื่อนนว่าท้าวเทพี สบวรรษคีกาลตระคกจิตร
ซอนซอนคิครหลไ้ครหวล"

(หน้า 49)

3.2.3.2 " กลนกลนกลอนกลอนเท แก้วแม่ไปเล่นป่าเปนอาที
อาลุกรักราชคนใด"

(หน้า 53)

3.2.3.3 " เจ้าแม่แจรงกรมค้อยค้อย ควยบราทุกราพรอยพวย"
ควยบราทุกราพรอยพวย"

(หน้า 56)

ยมกจำนวน 46 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
49	1
50	2
52	1
53	4
54	1
55	2
56	2
57	6
62	7
65	1

หน้า	จำนวนแห่ง
68	2
69	1
70	2
74	1
75	1
76	1
78	1
79	1
80	2
83	1
87	1
89	1
90	4

3.2.4 กัดทวนประเวศน์

ยกมโนกัดทวนประเวศน์มีจำนวน 14 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.4.1 " นิแลคนผู้ใดใครใครก็ดีเลมา...โดยปริษฎาคมารค"
(หน้า 93)

3.2.4.2 " หมูกำนำคำรไ พอคำไพระนคร"
(หน้า 103)

3.2.4.3 " ธกีเสวยพระภระยาหาร อันนำนีประภาร

ตำงตำงแล"

(หน้า 105)

หน้า	จำนวนแห่ง
93	2
95	1
99	1
101	1
103	2
105	1
112	5
114	1

3.2.5 กัณฑ์ชกบรพ

ยมกในกัณฑ์ชกบรพมีจำนวน 38 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.5.1 "อันว่าอมิตตา มันทำเรอรักษาพรหมณเจ้า
 คุจบำเรอแก่เจ้าแก่ครู แลไปคูศิรบานี้"

(หน้า 120)

3.2.5.2 "ฝูงหญิงโชรมปรทยก ในคำวคยรดเยาะเหยา
 แมแมแล"

(หน้า 121)

3.2.5.3 "แสงท้ำกลแก่แม่ มาให้แก่จุงเจ้าแก่ตาชี นีชอมตา"

(หน้า 122)

ยมกจำนวน 38 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
119	1
120	3
121	3
122	1
124	3
125	6
126	1
127	5
129	1
131	1
132	4
133	3
134	1
135	2
136	2
138	1

3.2.6 กัณฑ์สุลวณวัตตนา

ยวมกในกัณฑ์สุลวณวัตตนามีจำนวน 13 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.6.1 " กลวยหอมกลวยงาชาง ลูกอาอางงากุณุชร"
(หน้า 143)

3.2.6.2 " เาปลาจริวราจรจรัล เนพวกพวกพรรค

" กัหวายลดยมเลมไคล"

(หน้า 145)

3.2.6.3 "หอมหันขึ้นบุษปจันทร์จ้วน อ้ออ้ออ้ออ้อ กั้นลง
กั้นลิ่งคิ่งคนธ"

(หน้า 146)

มีปรากฏใน
ยมกจำนวน 13 แห่ง

หน้า	จำนวนแห่ง
141	1
143	2
144	1
145	3
146	2
147	1
148	2
149	1

3.2.7 กัดทม์หาวนัดณา

ยมกในกัดทม์หาวนัดณามีจำนวน 34 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.7.1 "อันว่าธมาครานี้ ไซ้จักจงบุญ ประมาณมิคุณอันอื่น
อันไกล"

(หน้า 155)

3.2.7.2 "ข้าแต่พระซี ท่านเจ้าใจดี อย่าคยคอย่าพุน"

(หน้า 156)

3.2.7.3 " พงงแ๑ท๑ีพร๑หม๑น เ๑๑ยวง๑ม๑ง๑ง๑ง๑ง๑ง
 ๑ไม๑โล๑๑๑๑๑ง๑ง๑ง๑ง ๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑

(๑น๑๑ 158)

๑ม๑ก๑จ๑๑น๑น 34 ๑ง๑
 ๑มี๑ปร๑ก๑น๑

๑น๑๑	๑จ๑๑น๑น๑ง๑
153	1
155	2
156	4
158	2
159	1
160	2
161	1
162	2
163	1
165	1
166	2
167	9
168	4
171	1
172	1

3.2.8 ก๑๑๑๑๑ม๑๑ร๑๑ร๑๑
 ๑ม๑ก๑น๑ก๑๑๑๑๑๑ม๑๑ร๑๑ร๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑ 119 ๑ง๑ ก๑๑๑๑๑๑๑

กัวยที่กัณกักัณกักัณไม้"

3.2.8.1 "ดูกรเจ้าอันว่าใจเจ้าเศร้า กัวยที่อนกัอนกัอนโนคน

(หน้า 182)

3.2.8.2 "แลเหล่ามีทันปาก ออกอยากถ้าคุณทล ใ้เมียบคนไป
ทรหลาค ใ้จะชากรอนๆ อยุนน"

(หน้า 183)

3.2.8.3 "คงกงกงนทีทททว คคลวคลยคคก
อนนบมีรูบกรูบาง...อนนมีรอคปางคคลาน"

(หน้า 189)

มีปรากฏใน
รวมจำนวน 119 แห่ง

หน้า	จำนวนแห่ง
179	2
180	1
181	1
182	7
183	1
184	1
185	2
186	4
187	19
188	12
189	6
190	6

หน้า	จำนวนแห่ง
191	1
192	3
193	1
195	3
196	1
197	1
198	2
201	4
202	3
204	2
206	1
207	1
208	1
209	2
210	1
211	2
212	2
213	2
214	3
216	4
217	3
218	2
219	2

หน้า	จำนวนแห่ง
220	1
221	1
222	2
223	1
224	2
226	1
228	1
229	1

3.2.9 กัณฑ์ตรี

ยมกในกัณฑ์ตรีที่มีจำนวน 27 แห่ง ดังตัวอย่าง

ยอครักษ์"

3.2.9.1 "จิตรคามบาทรอยๆ ร่องหารยกกราชบุกรบิย

(หน้า 234)

3.2.9.2 " วิ้งชายวิ้งชวา ชมรอบมรรคา แล้วเขาก็ินนม"

(หน้า 241)

3.2.9.3 " ต๋องสิริยเขาขอบขันธ ชบายทวาทิศตางตาง"

(หน้า 261)

ยมกจำนวน 27 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
234	2
235	2
236	1
238	1
241	1
242	2
246	1
248	1
249	1
250	1
251	3
252	2
253	1
254	5
260	1
261	2

3.2.10 กัณฑ์กรบรรพ

ยมกในกัณฑ์กรบรรพมีจำนวน 37 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.10.1 " คอง ถาคอง งนที แท ทาวกลาวคลายคคก
อันมี รู บ ก รู บาง...อันมี ร อ ค บาง ค ค ล น น"

(หน้า 269)

3.2.10.2 " ใ ค ว ย ห น ค ว ย ห น ใ ค ว ย ช น ค ว ย ช ม "

(หน้า 271)

3.2.10.3 "จากมนุษยโลกา ก็ไปสู่ศึกษาต่างต่างกันแล"
(หน้า 275)

ในกัณฑ์กรบรรมียมกจำนวน 37 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
265	2
266	1
267	1
268	19
269	3
270	6
271	2
275	1
277	1
279	1

3.2.11 กัณฑ์หาราช

ยมกในกัณฑ์หาราชมีจำนวน 136 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.11.1 "งามพึงรักพึงชม โนมอุคมเรือรอง"
(หน้า 286)

3.2.11.2 "โนมหลายพรรณหลายภาค เหลือมๆ หลากรไๆ

"ทวาทิศไปชรยชร"

(หน้า 303)

3.2.11.3 "โสรจเหล็กหลายเหล็กหล่อ เรื่องแปนขอแปนชนน"
(หน้า 304)

ในกัณฑ์ทหารราชมีมกจำนวน 136 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
284	1
285	1
286	4
287	1
288	2
290	1
293	2
294	2
295	1
296	2
297	5
298	1
299	2
300	21
301	17
302	18
303	26
304	13
305	6

หน้า	จำนวนแห่ง
306	1
307	2
308	2
309	1
310	2

3.2.12 กัณฑ์ชติยบรรพ

ยมกในกัณฑ์ชติยบรรพมีจำนวน 36 แห่ง คึงตัวอย่าง

3.2.12.1 " แต่งกองล้อมกองแลน แต่งกองแควนกองตระเวน...
 สัตว์ร้ายแรกเสื่อสีห์ อนนมีในทีนนนมน โสกละ"

(หน้า 313)

3.2.12.2 " ทางbungทองระยัระยาบ แวบแสงสาตรา...
เลื่อมเลื่อมมาศหวมกณ"

(หน้า 314)

3.2.12.3 " อันวามหิมาเมชเม็กมิก ช่อมอัปทิสทิสอนท้าวทวีปแล"

(หน้า 332)

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
313	3
314	3

หน้า	จำนวนแห่ง
315	5
316	2
317	2
319	2
320	2
321	1
322	1
323	1
325	2
328	7
329	1
331	1
332	1
333	1

3.2.13 กัณฑ์นครกัณฑ์

ยวมกัณฑ์นครกัณฑ์มีจำนวน 44 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.2.13.1 "ความผิคนิโยชน พอทาทโทษจริงจริง แลนาทาว"
(หน้า 337)

3.2.13.2 "ภักครไสสรแลม แมแมจิงจรรจา

แลนางพญานนไสค"

(หน้า 348)

3.2.13.3 "อันว่าอาชญา^๓เป็นอาชญาพระแพศยนนกรบรม

จักรพรรดิ"

(หน้า 356)

ยมกจำนวน 44 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง
337	3
340	1
341	2
343	2
344	1
345	1
348	2
349	1
352	2
353	11
354	6
355	2
356	2
357	1
358	1
360	1
361	1
362	2
363	2

จะเห็นได้ว่าயกที่ปรากฏในกัถต่าง ๆ ทั้ง 13 กัถนี้ มีจำนวนมากน้อยไม่เท่ากัน เมื่อนำมาเรียงตามลำดับมากน้อยจะเป็นดังนี้

ชื่อกัถ	จำนวนแห่ง	อันดับ
มหาราช	136	1
กุมารบรรพ	119	2
ทานกัถ	46	3
นครกัถ	44	4
ชูชกบรรพ	38	5
สักรบรรพ	37	6
ฉชิตยบรรพ	36	7
มหาวนัถ	34	8
มัทรี	27	9
วนประเวศน์	14	10
จุลวณัถ	13	11
ทศพร	10	12
หิมพานต์	4	13

กัถมหาราชเป็นกัถที่มี "ยง" มากเป็นอันดับหนึ่ง ที่เป็นเช่นนี้เพราะในกัถนี้มีกลบทสัคคั้งอยู่ในหน้า 296-305 ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของกลบทชนิดนี้คือ ในวรรคหนึ่ง ๆ มีคำซ้ำ ๆ กัน เช่น "ทงม่นอมนม่นอน ม่นพรวามนไพร" นอกจากนี้ยังมีการบรรยายการจัดพ้องนิมิตซ้ำ ๆ เช่นเดียวกัน เช่น "คาวหอกใหญ่หอกยาว หม่นคาวคาวแคะ" เป็นต้น

กัถกุมารบรรพเป็นกัถที่ยาวที่สุด มีจำนวนหน้าถึง 52 หน้า และกัถนี้เป็นกัถที่สำคัญที่สุดในมหาชาติคำหลวงเปรียบเสมือนกับเป็นจุดสุดยอด (climax) ของเรื่อง

มีทั้งการบรรยายถึงความฝันของพระนางมัทรี ท่าทางและคำพูดอันงก ๆ เงิ่น ๆ ของ ชูชก และพระเวสสันดรโคตรงพรรณนาถึงต้นไม้และผลไม้ในป่าให้ชูชกฟัง จากการ วิเคราะห์ "ยมก" ในมหาชาติคำหลวง ปรากฏว่ามีอยู่มากถึง 180 แห่ง แต่เป็น "ยมก" ที่คำหน้ากร่อนเป็นเสียงสระอะ¹ เสีย 61 แห่ง จึงเหลือ "ยมก" จริง ๆ เพียง 119 แห่ง ดังนั้นการจัดอันดับจึงตกลงมาเป็นอันดับที่ 2 ตัวอย่าง "ยมก" ในกัณฑ์กุมารบรรพ มีดังนี้ "มีมือถือคานกล้าอวคค้ำ ๆ ค้ำราม ค้ำรณปามบึง มาคว้ยควนแล", "พราหมณ์ก็เย็บสรสร้านสนนทัม คีคมีอดถับสรวิ้ว ทำหน้าันิวว่าเวย พน้อยมิงอย่าไคมาขวางมาขวาง หลีก ๆ ทางที่กูจะไป นี้อลิ้น" และ "ทงงงงยว ชัยวงอก ยงงโดยคอกโดยตามคานถา...ในป่าในปวงคงสัตว์ตัวยงตัวยั้งถา" เป็นต้น

กัณฑ์ทานกัณฑ์, กัณฑ์ชูชกบรรพ, กัณฑ์นครกัณฑ์, กัณฑ์สักรบรรพ, กัณฑ์ มหาวันวัฒนา และกัณฑ์ขัติยบรรพ มียมกมากน้อยลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ ซึ่งไม่ แตกต่างกันมากนัก กัณฑ์ทานกัณฑ์มีการบรรยายความทุกข์โศกของพระนางสมบรมชิตี และมีกลบทอักษรล้วน 3 คำ กัณฑ์ชูชกบรรพมีการบรรยายตอนที่นางอมิตดาถูกนาง พราหมณ์รุมกันตีคำว่าชานให้เสียใจ ตอนชูชกเดินป่าเพื่อไปขอพระกัณฑ์หาชาติมีการ ชมป่า กัณฑ์นครกัณฑ์มีการบรรยายการยกทัพด้วยการ เล่นคำคว้ยการซ้ำคำตรงกลาง วรรคทำให้เกิดความไพเราะขึ้น เช่น "พลแจจรรจรรหมู ฟิงท่าวอยู่เย็นใจ ทุกแห่ง แล" "โยชาชาย ๆ รอม ชายชวากอปกวยนแควนไกว แกว่งแล" "ชายชมหาญ ๆ กล้า แหนแหหน้าโดยเสด็จ ทานนน" เป็นต้น

กัณฑ์สักรบรรพมีการพรรณนาถึงต้นไม้ และธรรมชาติภายในป่าตอนที่พระอินทร์ เหาะลงมาและแปลงองค์เป็นพราหมณ์เพื่อมาทูลขอพระนางมัทรีจากพระเวสสันดร มีการชมป่า เหมือนกับกัณฑ์กุมาร ตอนที่ชูชกเดินป่าเพื่อมาทูลขอพระกัณฑ์หาชาติจากพระเวสสันดร การ แต่งเหมือนกันมากมีบางคำเท่านั้นที่ผิดเพี้ยนไปบ้าง น่าจะแสดงว่าผู้แต่งเป็นคนคนเดียวกัน²

¹ได้แก่คำ วุยวุยเป็นววุย, วายวายเป็นวะวาย, คลาวคล้าวเป็นคคลาว, คคกคเป็นคคก, ใจใจเป็นจะใจ เป็นต้น.

² เป็นความเห็นของผู้วิจัย.

ตัวอย่างเช่น "เท้าไม้ฉากไม้ไผ่ เทียมตุ้มไขตุ้มชวึก จะแจ่มแล...ทรงอัคนีโหม
อัคนีพุทธร ชรรวมสาส์ลาคำเนอรรมาตุ้มลากแล...ธมาไกลดูจไกล เพียงพ่างให้พอเห็น
คองนี้...ธมาพบมาพ่างไกล น้ำอ่างน้ำอบออมอยู่นี้"

(กัณฑ์กรบรรพ หน้า 268)

"เท้าไม้ฉากไม้ไผ่ ทียมตุ้มไขตุ้มชวึก แจ่มแล...ทรงอัคนีโหมอัคนีพุทธร
ชรรวมกรสูทรกรองสายไล่ไสศ...ธลีสลาคีลา คำเนอรรมาตุ้มลากแล...ธมาไกลดูจไกล
พองพ่างให้พอเห็นคองนี้...ธมาพบมาพ่าง ไกลน้ำอ่างน้ำอบออม อยู่นี้"

(กัณฑ์มารบรรพ หน้า 188)

กัณฑ์มหาวนวัฒนามีการบรรยายและพรรณานำเขาลำเนาไพร ชมต้นไม้ พืชพันธุ์
ต่าง ๆ ชมนก ชมปลา ชมสัตว์ป่านานาชนิด กวีใช้ลงการฝ่ายเสียงที่เรียกว่า "ยมก"
นี้มาก ตัวอย่างเช่น "ยอมมีลูกช้อยค่างค่างห้อยคอกคองแขวง" "น้ำใสไหลคล้ายคล้าย
ครั้นปลาห้วยห้วยเห็นตัว" เป็นต้น

ส่วนกัณฑ์ชิตยบรรพมีการพรรณานาตอนที่พระกัณฑ์ชาลีตามเสด็จพระเจ้ายักษ์
และพระนางสัรบรรมที่มีรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับพระนคร พระกัณฑ์ชาลีเห็น
พระนางมัทรี และพระนางมัทรีเห็นพระราชากรมกุมารีต่างก็ตีพระทัย ดังตัวอย่าง

...อันว่าสองพวงแหงักษัตริย์ สุขโสรุถดีโดยกนบุมามาเกลไกล...ยลอ่อนูท้าวไท
ดูแม่ เทถนัคแนแลเห็นเห็นแต่ไกล...ปวนใจรูจุงว่าคล้าย บุณนมามาพลงนุสูมารคาคาบ
คีนี้...คองคองนี้เนอนอยอยกนม ละหอยหาแมแมมาค...แลนเสลือกสลนลิ่วโคค
โคคคักคินคินโคโยโคโย แมแล...

บางตอนก็เป็นการพรรณานาชมธรรมชาติในขณะนั้น เป็นกลบทชนิดอักษรล้วน 3 คำ ดังตัวอย่าง
"จบจักรวาฬไหวหวนน คินฟ้าพะพ่นป่นป่านไกวกว่าชื่นแล...อันว่ามहिมา เมหมิมคิมค
ชอุ่มอับทิสทิสอนนท้าวทวีปแล" เป็นต้น

กัณฑ์มัทรี, กัณฑ์วันประเวศน์ และกัณฑ์จุลวันวัฒนามียมกมากน้อยลดหลั่นกันลงมา
ตามลำดับ กัณฑ์มัทรีมีการพรรณนาถึงความเศร้าโศก เสียพระทัยของพระนางมัทรีที่กลับมา
จากหาผลไม้ในป่าแล้วไม่พบพระโอรสธิดา ตัวอย่างเช่น "จิตรตามบาทรอย ๆ ร้องหา

รยกราชบุตรปิยขอรักข" และมีการชมต้นไม้และสัตว์ในป่า ดังนี้ "อันว่าสร้อยสร้อยต่าง ๆ บานกรข้างแข่งใบ อยู่ได้" และ "ยุงทองจับยุงทอง ย่างยุงย่องย่างโตน อยู่ได้" เป็นต้น

กัณฑ์วนประเวศน์มีการพรรณนาถึงตอนที่พระเวสสันดรพระราชทานมารถหมกทุกอย่าง แล้ว ก็เสด็จออกจากเมืองพร้อมด้วยพระนางมัทรี และพระกัณฑ์หาซาลีไปถึงเมืองเจตราช พวกเจ้าเจตราชทราบข่าวการเสด็จของพระเวสสันดร จึงพากันเสด็จมาเฝ้าและทูลถวายพระนครให้ครอบครอง พระองค์มิได้ทรงรับ และเสด็จไปสู่เขาวงกต พระอินทร์จึงสั่งให้พระวิษณุกรรมไปเนรมิตอาศรมในบริเวณเขาวงกตไว้ให้ 2 หลัง และเนรมิตบริเวณอาศรมมีต้นไม้ดอกไม้สวยงาม ตอนนี้มีบรรยายว่า "แล้วก็จรจรัสสูม คุ้มเปนกอ ลอดคองต่างต่าง บิให้ทางให้หิค พรรณพิพิทไฟโรจ อิกใจจรรพรายพิบัลยพินุชย อุดคมสถานนนน ๆ ทุกแห่งแห่งหวังจงกรมอาศนอาศรม สรบุคนินน ๆ"

ส่วนกัณฑ์จุลควนวัฒนามีการพรรณนาธรรมชาติในป่า ชมไม้ ชมนก ชมเต่าปูปลา ดังนี้ "ป่านันทรหันทนอมฉ ร้อยร้อยรวยลม ระพาราเพยรศมาลย" "หอมหินชันนุชปจันทร จวนอ้ออ้ออิงควร กันลงกันลึงคลิงคนค" "ไม่มีผลค่างต่าง ขอชอยชางแข่งควง" "เคือคองบมานมาน กานคีนลูกถูกไชขจร" "กล้วยหอมกล้วยงาซาง ลูกอาอางงาญุชร" "เต่าปลาจวิจราวจรจรัล เปนพวกพวกพรรค ก็ห่วยลลยบเลมไคล" และ "ปูเปี้ยวเตี้ยวคล่าสระใส เห็นตัวแต่ไกล ก็มิกี้มากหลากหลาย" เป็นต้น

ส่วนกัณฑ์ศพรและกัณฑ์หิมพานต์เป็นกัณฑ์ที่เริ่มต้นดำเนินเรื่อง มีการเล่าเรื่องเป็นทำนองบรรยายโวหารมากกว่า จึงมี "ยมก" น้อยที่สุด ไม่เหมือนกัณฑ์อื่น ๆ ที่แต่งด้วยทำนองพรรณนาโวหาร เพราะต้องการให้ความรู้สึก และจินตนาการแก่ผู้อ่านเป็นประการสำคัญ

3.3 ปุณรুক্তาทาภาส (Punaruktavādābhāsa)

ปุณรুক্তาทาภาส เป็นศัพท์ดั่งการอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นการซ้ำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน คำยกนำมาเรียงรวมเป็นคำเดียวกันบ้าง หรืออยู่ไกล ๆ กันบ้าง

และมีความหมายเหมือนกัน คำทำนองนี้ในภาษาไทยเราเรียกว่าคำซ้อน ได้แก่ว่าคำที่มีความหมายเหมือนกันมาซ้อนกัน ตัวอย่างเช่น "อันว่าพระสรรเพชญ์พุทธอยู่เกล้า...เจ้ากูธเสด็จอาศรัย...แกพิชัยกบิลพัสดุ์บุรีรัตนพิศาล"

คำที่ขีดเส้นใต้ทั้งสองคำนั้นต่างก็มีความหมายไปถึงคนคนเดียวกัน คือพระพุทธรเจ้า เป็นการนำเอาคำสองคำคือ คำว่าพระสรรเพชญ์ แปลว่า พระบุญทั่ว และพุทธ แปลว่า บุญ เช่นเดียวกันมากล่าวซ้ำกันอีก ความหมายของสองคำนี้หมายถึงบุคคลคนเดียวกัน เช่นนี้เป็นการเล่นคำโดยใช้คำที่มีความหมายพ้องกันมาเป็นคำขยายซึ่งกันและกัน การที่เรานำเอาคำที่ต่างก็มีความหมายเหมือนกันมากล่าวซ้ำกัน เราเรียกว่า คำซ้อน

ปุนรูกตวาทภาสในมหาชาติคำหลวงในแต่ละกัณฑ์อยู่ไม่น้อย ดังนั้นในการวิเคราะห์อรรถการชนิดนี้ ผู้วิจัยได้วิจัยทีละกัณฑ์ทั้ง 13 กัณฑ์โดยละเอียด ดังต่อไปนี้

3.3.1 กัณฑ์ศพร

ปุนรูกตวาทภาสในกัณฑ์ศพร มีปรากฏ 20 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.1.1 "อันว่าพระสรรเพชญ์พุทธอยู่เกล้า...เจ้ากูธเสด็จอาศรัย...แกพิชัยกบิลพัสดุ์บุรีรัตนพิศาล"

(หน้า 1)

"พระสรรเพชญ์" แปลว่า พระบุญทั่ว และ "พุทธ" แปลว่า บุญ ทั้งสองคำหมายถึงคนคนเดียวกัน คือ พระพุทธรเจ้า

3.3.1.2 "อันว่าพระสมโพธิพุทธอยู่เกล้า เห่งสุนทรสวรรค์"

(หน้า 2)

"พระสมโพธิ" แปลว่า พระผู้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า และ "พุทธ" แปลว่า บุญ ทั้งสองคำหมายถึงคนคนเดียวกันเช่นเดียวกัน คือ พระพุทธรเจ้า

3.3.1.3 "จึงจะเอากันพิจารณาหาสถานอันพิจิตร ที่พระสัมพุทธชาติยศจะสถิตตั้งสำราญ อยู่ณน"

(หน้า 3)

"สถิต" แปลว่า อยู่, ยืนอยู่, ตั้งอยู่ "สิง แปลว่า อยู่, เข้าอยู่ ทั้งสองคำนี้ มีความหมายว่า "อยู่" เหมือนกัน

3.3.1.4 "จึงจะชำระองค์วาคมุทิล ทงกอนดินอันราบ
กูชรบาบเพียงพลาญ"

(หน้า 3)

"ราบ" และ "ชรบาบ" มีความหมายอย่างเดียวกัน คือแปลว่า ราบเรียบ,
เสมอ

3.3.1.5 "ข้าไหวพระบาทงกช แห่งพระตถาคตศพลบพิตรแล"

(หน้า 5)

"พระตถาคต" แปลว่า พระผู้ไปแล้วอย่างนั้น ซึ่งเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า
"ศพล" แปลว่า ผู้มีกำลังสืบ เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน

ปุนรุกตวาทภาส 20 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรุกตวาทภาส	คำแปล
1	1	พระสรรร เพ็ชญ์, พุทธ	พระพุทธเจ้า
2	1	พระสมโพธิ, พุทธ	พระพุทธเจ้า
3	2	สถิต, สิง โทร, นิโครช	อยู่, เข้าอยู่ คนโทร
5	2	แกล, โกล พระตถาคต, ศพล	โกล พระพุทธเจ้า
6	1	พระสรรร เพ็ชญ์, พุทธ	พระพุทธเจ้า
11	2	กาญจน, กนก แหล่งหลา, สงสาร	ทอง โลก

หน้า	จำนวนแห่ง	บุณรุกตวาทภาค	คำแปล
12	1	ควงมาลย์, วรร เว็จ ¹	ดอกไม้
13	1	พระสมโพธิ, สรร เพ็ชฌ์	พระพุทธเจ้า
15	1	รฐา, กฤษคี	รูป
16	2	เทวราชบพิตร, พระเทวาธิราช สถานฟากฟ้า, สุราไลย	พระอินทร์ สวรรค์
17	1	ม้วย, มรณ	ตาย
18	2	มฤค, เนื้อ เจ้าเมืองแมน, แฉนผานฟ้า	เนื้อ เทวดา
19	2	มรรตย, มานุษย ฐลี, แฉนง	มนุษย์ ละออง, ฝุ่น, ผง
22	1	คชา, สार	ช้าง

คำว่า "วรร เว็จ" เป็นคำโบราณ นอกจากจะปรากฏในมหาชาติคำหลวงแล้วยังปรากฏในสมุทรโฆษคำฉันท์ที่ขึ้นในความหมายว่า "ดอกไม้" ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "วัลย์ เว็จ" เพราะคำว่า "วรร" นี้ในสมัยโบราณใช้เขียนเลื่อนมาจากคำ "วัลย์" เช่น เรียกนางมโนห์ราว่า "แม่เอววรรชวัลย์เจ้า" ในโคลงกำสรวลก็มีคำว่า "เอววรร" ก็คือ เอววัลย์ แปลว่า เอวออนเหมือนเถาวัลย์ บางที่เขียนเป็น "วรรณ" ก็มี ส่วนคำว่า "เว็จ" น่าจะแผลงมาจากภาษาบาลีว่า "วจุ" แปลว่า อูจจาระ และงาม ในที่นี้ใช้ในความหมายว่า "งาม" "วรร เว็จ" จึงแปลรวมกันว่า ส่วนที่งามของไม้เลื้อย ไค้แก่ดอกไม้ นั่นเอง

3.3.2 กัณฑ์หิมพานต์

ปุนรุกตวาทภาส ในกัณฑ์หิมพานต์มีปรากฏ 38 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.2.1 "เหตุ^๑นั้นพระน^๒มทั้งหลาย จึงมาถวายหนังสือ^๓รับ
พระราช^๔กุมาร^๕ชิต^๖กา"

(หน้า 30)

"กุมาร^๑" และ "ชิต^๒กา" มีความหมายอย่างเดียวกันคือ ลูกสาว

3.3.2.2 "ก^๑ุร^๒ภิก^๓ษ^๔ม^๕นี้ ผู้มี^๖ศีล^๗ทรง^๘ไทร เมื่อ^๙บรม^{๑๐}ไทธิ^{๑๑}เบสร^{๑๒}
เพศ^{๑๓}ยัน^{๑๔}คร"

(หน้า 33)

"ภิก^๑ษ^๒" แปลว่า พระผู้^๓ชายในพระพุท^๔ทศา^๕สนา คือ พระสง^๖ฆ์ ส่วนคำ "ม^๗นี้"
แปลว่า นักป^๘รา^๙ชญ์ , ฤษี, พระสง^{๑๐}ฆ์ ดังนั้นคำ^{๑๑}ว่า "ภิก^{๑๒}ษ^{๑๓}" และ "ม^{๑๔}นี้" จึงมีความหมาย
เหมือนกัน

3.3.2.3 "ค^๑ช^๒ส^๓าร^๔สุ^๕ทธิ^๖เว^๗เ^๘ง^๙เค^{๑๐}ช อ^{๑๑}ง^{๑๒}ค^{๑๓}ส^{๑๔}ณ^{๑๕}ุ^{๑๖}ช^{๑๗}เย^{๑๘}ศ^{๑๙}ริ^{๒๐}ป^{๒๑}ต^{๒๒}ย"

(หน้า 35)

"ค^๑ช^๒" และ "ส^๓าร^๔" แปลว่า ช่าง เหมือนกัน คำ^๕สองคำ^๖นี้จึงเป็นการกล^๗าวคำ^๘ที่
มีความหมายอย่างเดียวกันซ้ำ^๙กัน ที่เราเรีย^{๑๐}กว่า "คำ^{๑๑}ซ้อน"

3.3.2.4 "ข^๑ับ^๒เส^๓ีย^๔จำ^๕จาก วิ^๖บัติ^๗พล^๘ค^๙พร^{๑๐}าก อ^{๑๑}ง^{๑๒}ค^{๑๓}แพ^{๑๔}ศ^{๑๕}ยัน^{๑๖}คร
จ^{๑๗}ร^{๑๘}ย^{๑๙}ัง^{๒๐}บ^{๒๑}ร^{๒๒}ร^{๒๓}พ^{๒๔}ต วง^{๒๕}ก^{๒๖}ล^{๒๗}สิ^{๒๘}ง^{๒๙}ข^{๓๐}ร เช^{๓๑}ิญ^{๓๒}อ^{๓๓}ง^{๓๔}ค^{๓๕}บ^{๓๖}วร ต^{๓๗}าม^{๓๘}ร^{๓๙}า^{๔๐}ช^{๔๑}ห^{๔๒}ฤ^{๔๓}ท^{๔๔}าย"

(หน้า 37)

"บ^๑ร^๒ร^๓พ^๔ต" และ "สิ^๕ง^๖ข^๗ร" หมายถึงสิ่ง^๘เดียวกันคือ ภูเขา

3.3.2.5 "จ^๑ัก^๒ให้^๓พระ^๔อง^๕ค^๖ ส^๗ู^๘พ^๙น^{๑๐}ศ^{๑๑}ค^{๑๒}แ^{๑๓}ค^{๑๔}น^{๑๕}ค^{๑๖}ง ทาง^{๑๗}ท^{๑๘}ำ^{๑๙}น^{๒๐}ำ^{๒๑}ต^{๒๒}ร^{๒๓}ง^{๒๔}แท^{๒๕}บ^{๒๖}น^{๒๗}ง"

(หน้า 38)

"พ^๑น^๒ศ^๓" แปลว่า ป่า "ค^๔ง" ก็แปลว่าป่า^๕เหมือนกัน นำ^๖มาเขียน^๗ซ้อน^๘กัน

ปจนรกทวททภทส 38 หง
มปรกทใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปจนรกทวททภทส	ค้ำแปล
25	1	ทศมาส, สิบเคื้อน	สิบเคื้อน
26	1	ฉ(ทาน, ศาลา)ทก(หรง)	(โรงทาน)ทก(หรง)
27	1	จ้ำหนาย, จาย	ให้
29	1	จ้ำหนาย, จาย	ให้
30	2	วัฒนาการ, จ้ำเรีญไวย กุมารี่, ฐิกา	การเจรีญเคืบทโต ลูกสาว
31	1	พพท, ชิน	พระพพทเจ้า
32	1	เต้า, คนที่	เต้า
33	1	ภิกษุ, มุนี่	พระสงฆ์
34	1	ซักเคื้อง, พิโรท	โกโรท, เคื้อง
35	1	คช, สार	ช้าง
36	1	บรพท, ลิงขร	ภูเข้า
37	1	นึราส, ร้าง	ไปจาก
38	2	คี่, รัน พนัศ, คง	คี่ ป่า
39	1	พิโรท, โกรท	โกโรท, เคื้อง
40	2	พนัศ, คง คง, พง	ป่า ป่า
41	2	ลูกเต้า, โอรส วนาไลย, หิมวา	ลูก ป่า

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรูกตวททาภาส	คำแปล
42	6	สอง, กู สาร, มาตั้งค ข้าง, มาตั้งค, สาร ข้าง, กุญชร กุญชร, คช ข้าง, มาตั้งค, สาร	สอง ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง ข้าง
43	2	อาเกียรณ, เคียรคาษ คีรี, ภูนา	เลื่อนกลน ภูเขา
44	9	รำ, ฟอน สายัณห์, ยามเย็น พง, คง บุบผา, ผกา ทัศน, เล็ง, แล เล็ง, แล, กู กุสุม, ผกา วนา, หิมเวศ, อรัญ รำ, ฟอน	รำ เวลาเย็น ป่า ดอกไม้ คู, มอง คู, มอง ดอกไม้ ป่า รำ
45	1	ราศ, ร้าง	ไปจาก

3.3.3 กัณฑ์ทานกัณฑ์

ปุนรูกตวททาภาส ในกัณฑ์ทานกัณฑ์มีปรากฏ 24 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.3.1 "บนนางนงโพ เพ็ญกุล บรมางกูรปักษิศวรร

ภูมิศวรรมีทรราช"

"เพ็ญ" เป็นภาษาเขมร แปลว่า เต็ม "ภูล" เป็นคำไทย ปัจจุบันเขียน "พูน"
แปลว่า เพิ่มให้ สูงขึ้น ใ้มากขึ้น

"กษีติศวร" มาจากคำ "กษิติ" แปลว่า แฉกดิน สนธิกับ "อิศวร" แปลว่า
ผู้เป็นใหญ่ แปลรวมกันว่าผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ไค้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน ส่วนคำ "ภูมิศวร"
มาจากคำ ภูมิ-อิศวร แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินเช่นเดียวกัน

3.3.3.2 "ข้อยขุมแตบววาท สวามิศวรราชผู้รับรอน
ชาวเมืองมนนชอนขับพระ ให้หลีกมลละไอสวรรย"

(หน้า 68)

"ขอย" แปลว่า ข่า "ขุม" แผลงมาจากภาษาเขมรว่า ขยม แปลว่า ข่า
เหมือนกัน

"หลีก" และ "มลละ" แผลงอย่างเดียวกันคือ ละ, ทิ้ง

3.3.3.3 "อนนวาพญาแพศยนนคร ภูมิทรธิเบศวร"

(หน้า 71)

"ภูมิทร" มาจาก ภูมิ-อินทร แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน "ธิเบศวร" มาจาก
อิธิ-อิศวร แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง ทั้งสองคำนี้หมายถึงคนคนเดียวกัน คือพระเวสสันดร

3.3.3.4 "อาสุรเคอชญา พรณพัตรากราลิกศรี"

(หน้า 81)

"ชญา" และ "พัตรา" แผลเหมือนกันคือ ฉา

3.3.3.5 "ชาวผู้้นักงานทงหลาย ก็นำถววยยานอกลงกต
รถอ่าไฟรุไฟฑูรย"

(หน้า 83)

"ยาน" และ "รถ" มีความหมายอย่างเดียวกันคือ พาหนะ

ปจนรกตวทาภาส 24 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปจนรกตวทาภาส	คำแปล
49	3	ยัว, ประเทศยอนน เพ็ญ, ภูล กษัตริศวรร, ภูมิศวรร	ยวคยาน เต็ม, มากขึ้น พระเจ้าแผ่นดิน
54	1	ไพโร (พระหารณู-พระหา+อรณู) อารณู	ป่า, ป่า (ใหญ่)
58	1	เห็จ, เหนอน	เหาะ
62	1	อรรน, บาย	ชาว
65	2	โลกย, หลา เสด็จ, จร, ลีลาศ	โลก, พื้นดิน, แผ่นดิน ไป
67	1	เสด็จ, คลอน, คลอย, คลาศ	ไป, เคลื่อนไป
68	3	แพศย์, พานิชน ชอย, ชยม หลีก, มละ	พอค่า ชา ละทิ้ง
69	1	สำสงฆ์, บริพารพุทเชารศ	ภิกษุสงฆ์
70	1	พรลบ, สำยา	เวลาเย็น
71	1	ภูมินทร์, ธิเบศวรร	ผู้เป็นใหญ่ยิ่งหมายถึง พระเวสสันดร
72	1	ป่า, พง	ป่า
73	1	พิลาศ, ศรีสรวยสม	งาม
79	1	สรรพเนก, เนืองนอง	มากมาย
81	1	ภูษา, พัตรา	ผ้า

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรูกตวาทาภาส	คำแปล
83	1	ยาน, รถ	พาหนะ
84	1	พิถย, ฌดู, มารค	ทาง
86	1	มยง, เมอล, เห็น	ดู, มอง
87	1	มารค, ฌดู	ทาง
89	1	ยาน, รถ	พาหนะ

3.3.4 กัดทวนประเวศน์

ปุนรูกตวาทาภาสในกัดทวนประเวศน์มีปรากฏ 23 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.4.1 "คัวยอานูภาพพระศรีสรรเพ็ชญ์ สมเค็จไททศพล
อันว่าไม่มีผลคาคอม ก็นอมนวยทวยทอกลงมาเอง เมื่อนนน"

(หน้า 94)

"พระศรีสรรเพ็ชญ์" แปลว่า พระผู้ทั่ว หมายถึงพระพุทธเจ้า "สมเค็จไททศพล" แปลว่า พระผู้มีกำลังสิบ หมายถึงพระพุทธเจ้า ในที่นี้หมายถึงคนคนเดียวกัน คือพระเวสสันดร "คอม" และ "นอม" แปลอย่างเดียวกันคือ แปลว่า นอมลง, ก้มลง, โนม, ทำให้ออนตาม

3.3.4.2 "ในปางพันอรัญญิก อันวิภวนาลีเลศน่น"

(หน้า 95)

"อรัญญิก" และ "วนาลี" มีความหมายอย่างเดียวกันคือ ป่า

3.3.4.3 "อันอนรรคคัวยพิทคากร พินรุสรสยงมาฐร"

(หน้า 108)

"พินรุสร" หรือพินทุสร แปลว่า เสียงเพราะ "สยงมาฐร" แปลว่า เสียงหวาน ทั้งสองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน

บมิชาคณน"

3.3.4.4 "มาคตรมวนพทลนทีชารร ประวาลชล

(หน้า 111)

"นทีชาร" และ "ชล" แลวา นำ, แมนำ เมือนกัน

3.3.4.5 "ธกีพังพาคอชินะจรรมนังปา เล็งพระพาหู
ชางค็ยวอกแล"

(หน้า 113)

"อชินะ" "จรรม" (จัมะ) แลวา นังเมือนกัน

ปุนรุกทวทาภาศ 23 แง

มีปรากฏาใน

หน้า	จำนวนแ <u>ง</u>	ป <u>ุ</u> น <u>ร</u> ุ <u>ก</u> ท <u>ว</u> ท <u>า</u> ภ <u>า</u> ศ	ค <u>ำ</u> แ <u>ล</u>
93	2	ม <u>า</u> ร <u>ค</u> , พ <u>ี</u> ถ <u>ี</u> พ <u>ี</u> ถ <u>ี</u> ย <u>ัน</u> ค <u>ร</u> , ท <u>า</u> ง	ท <u>า</u> ง ท <u>า</u> ง
94	3	พระ <u>ศ</u> ร <u>ี</u> ส <u>ร</u> ร <u>เ</u> ็ <u>ช</u> ณ <u>ุ</u> , ส <u>ม</u> ค <u>็</u> จ <u>ั</u> - ไ <u>ท</u> ท <u>ศ</u> พ <u>ล</u> ค <u>อ</u> ม, น <u>อ</u> ม แ <u>ล</u> , ท <u>อ</u> ค <u>พระ</u> <u>น</u> เ <u>ต</u> ร, แ <u>ย</u> ง, ย <u>ล</u>	พระ <u>พ</u> ุ <u>ท</u> ธ <u>เจ</u> ้า <u>ใน</u> ที่ <u>นี้</u> ห <u>มา</u> ย <u>ถ</u> ึ <u>ง</u> พระ <u>เว</u> ส <u>ธ</u> ัน <u>ค</u> ร น <u>อ</u> ม <u>ล</u> ง, ก <u>ม</u> ล <u>ง</u> , โ <u>น</u> ม
95	2	อ <u>ร</u> ิ <u>ญ</u> ญ <u>ิ</u> ก, ว <u>น</u> า <u>ล</u> ี ค <u>ิ</u> ช <u>ร</u> , ค <u>ี</u> ร <u>ี</u>	ค <u>ู</u> , ม <u>อ</u> ง ป <u>า</u> ก <u>ู</u> ช <u>า</u>
98	1	แ <u>ย</u> ง, ย <u>ล</u>	ค <u>ู</u> , ม <u>อ</u> ง <u>ค</u> ู
100	1	ม <u>ท</u> , เ <u>ม</u> า	เ <u>ม</u> า, ม <u>ี</u> น <u>เ</u> ม <u>า</u>
103	1	เพ็ <u>ญ</u> , ฐ <u>ล</u>	เ <u>็</u> ม
104	1	ไ <u>พร</u> , พ <u>ง</u>	ป <u>า</u>

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุณรুক্তวาทาภาส	คำแปล
106	1	ณวช, บวช	บวช
107	1	อรพิณรุ, บุณทรีก, จงกล, อุบล	คอกบัว
108	3	พน, อารณ พิณรุสร, สยงมาชูร ประไพ, พิจิตร	ป่า เสียงหวาน งาม
109	1	ณคู, มรรคา	ทาง
110	1	สิงขร, คีรี, บรรพต	ภูเขา
111	1	นทีธาร, ชล	น้ำ, แม่น้ำ
112	1	ทรงณวช, บวช	บวช
113	1	อหินะ, จรรณ, หนึ่ง	หนึ่ง
114	1	ณวช, บวช	บวช
116	1	ไพร, พนาลี	ป่า

3.3.5 กัณฑ์ชุกบรพ

ปุณรুক্তวาทาภาสในกัณฑ์ชุกบรพมีปรากฏ 14 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.5.1 "พราหมณีนางนงถาว ชื่ออิมิตคามล่าวเมลาโน
เจดกนณ"

(หน้า 121)

"มล่าวเมลา" แปลว่า งคงาม, สวย "โนมเจดก" แปลว่า งามเหมือนกัน

3.3.5.2 "ชไปเป็นถาษีแสวงพรต ในเขาวงกตคีรีครภ"

(หน้า 126)

"คีรี" แปลว่า ภูเขา ในที่นี้ใช้คำ เขา กับคีรี ซ้อนกัน

คกงนี้

3.3.5.3 "ผู้ม๑ห๑ชน๑ทง๑หล๑ย๑กร๑ว๑กร๑ช ก๑ล๑ว๑แก๑พร๑า๑หม๑ณ

(หน้า 130)

"กร๑ว๑" และ "กร๑ช" มี๑คว๑ม๑ห๑ม๑ย๑อ๑ง๑เ๑ย๑ว๑ก๑น เ๑า๑มา๑ช๑น๑ก๑น

3.3.5.4 "อ๑น๑ท๑ว๑พร๑ะ๑ณ๑า๑ปร๑ะ๑ค๑ษ๑ฐ๑า๑น๑ว๑ไ๑ห๑พิ๑ท๑ษ๑ร๑ัก๑ษ๑า"

(หน้า 134)

"พิ๑ท๑ษ๑" แ๑ล๑ว๑ ก๑ล๑แ๑ค๑ม๑คร๑อง "ร๑ัก๑ษ๑า" แ๑ล๑ว๑ ๑ระ๑วัง, ก๑ล๑แ๑, ป๑อง๑ก๑น
คว๑ม๑ห๑ม๑ย๑ข๑อง๑ส๑อง๑ค๑ำ๑น๑ี๑จ๑ง๑เ๑ม๑ิ๑อ๑น๑ก๑น

3.3.5.5 "ก๑กระ๑ค๑ก๑จ๑ ก๑ล๑ว๑แก๑ม๑ร๑ณ๑ภ๑ย๑า๑น๑คร๑าย๑ ที่๑จะ๑ นิ๑บ๑ห๑ย๑ว๑ย๑ว๑ค๑น๑น๑"

(หน้า 136)

"กระ๑ค๑ก" เ๑น๑ภ๑ษ๑า๑บ๑ร๑า๑ณ๑ใ๑ห๑ใน๑ค๑ำ๑ปร๑ะ๑พ๑น๑ธ๑ แ๑ล๑ว๑ ๑ระ๑หน๑ก, ก๑ล๑ว ใน๑ที่๑น๑ี
น๑ำ๑เ๑อ๑ค๑ำ๑ที่๑มี๑คว๑ม๑ห๑ม๑ย๑เ๑ม๑ิ๑อ๑น๑ก๑น๑มา๑ช๑น๑ก๑น

ป๑น๑ร๑ุ๑ก๑ศ๑ว๑ท๑า๑ภ๑า๑ศ 14 เ๑น๑
มี๑ปร๑า๑ก๑ฎ๑ใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ป๑น๑ร๑ุ๑ก๑ศ๑ว๑ท๑า๑ภ๑า๑ศ	ค๑ำ๑แ๑ล๑
119	1	จ๑ำ๑ท๑น๑าย, จ๑าย	ใ๑
121	1	ม๑ล๑ว๑เม๑ล๑า, โฉ๑ม๑แ๑เอ๑ค	ง๑า๑ม
122	1	ท๑ม๑า, ม๑ล๑ว	ง๑า๑ม
125	1	อ๑ย๑าว, เ๑ร๑ี๑น	บ๑า๑น
126	2	เช๑า, ค๑ี๑รี	ก๑ฎ๑เช๑า
		อ๑ย๑าว, เ๑ร๑ี๑น	บ๑า๑น
128	1	ณ๑ว๑ช, บ๑ว๑ช	บ๑ว๑ช

หน้า	จำนวนแห่ง	ปु่รูกตวทาภาส	คำแปล
130	1	กริ้ว, โกรธ	โกรธ, เคือง
134	2	พิทักษ์, รักษา	ระวัง, ดูแล
136	4	ตาย, วายซีพิตร	ตาย
		กระคก, กลวว, ตกใ	กลัว
		กริ้ว, โกรธ	โกรธ, เคือง
		จรรจา, พาที่ คิบหาย, วายอด	พูด สุญหมด

3.3.6 กัณฑุฉนวนัดณา

ปุ่รูกตวทาภาสในกัณฑุฉนวนัดณามีปรากฏ 16 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.6.1 "กุงรพราหมณเชาขยวงามลออ คาคคำถมอหม่น

ไม้ไล้หน้หม่น

(หน้า 141)

"ฉ" แปลว่า กลิ่นหอม นำมาซ้อนกับคำว่า หอม

3.3.6.2 "ปรยบชายมวยมักเเหล่า เมากลงเเหล่าเกลือกเคิร"

(หน้า 142)

"มิก" แปลว่า เมา นำมาซ้อนกับคำว่า เมา

3.3.6.3 "ฟ้งเสทซีพราหมณ คีอโคมยามกระอิกอึง"

(หน้า 143)

"กระอิก" แปลว่า อิกทีก, อึง ใช้ซ้อนกับคำว่า "อึง"

3.3.6.4 "อาเกียรณอุบลบัทม์ สโรชรีคุนรยริน"

(หน้า 144)

"อุบล" "บัทม์" และ "สโรช" แปลว่า ดอกบัว

3.3.6.5 "ถืออาสทญจชอกยว จองชฎาชวโหมอาหุตี"
(หน้า 148)

"อาสทญจ" แปลว่า ขอ

~~.....~~ ปุ่ณรูกตวทาภาส 16 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุ่ณรูกตวทาภาส	คำแปล
141	2	งาม, ลออ หอม, ฉั	งาม กลิ่นหอม
142	2	มิถุน เมก ไม่มวง, สวาย	เมมา, เมมาเหล่า มะม่วง
143	1	กระอึก, อึง	อึกทึก, อึง
144	2	ไพโร, พน อุบล, บัทม์, สโรช	ป่า คอกบัว
145	4	เพี้ยบ, บุชป บัว, บทม หอม, ฉั รำพาย, รำเพย	คอกไม้ คอกบัว กลิ่นหอม พัก, กระพื่อ, พักโขยๆ
146	1	บงนุ้, เรณู	ละออง
147	2	สิง, สั้งวาส ชา, ขอย	อยู่, อยู่ควายกัน ชา
148	1	อาสทญจ, ขอ	ขอ
150	1	ป่า, คง, พง, พนัศ	ป่า

3.3.7 กัณฑ์หาวนวัตตนา

ปุนรูกตวาทาภาส ในกัณฑ์หาวนวัตตนามีปรากฏ 27 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.7.1 "ลมไฉยยามสา- ชาพรังพร้อมในไพรพง"
(หน้า 159)

"ไพร" และ "พง" แปลว่า ป่า

3.3.7.2 "สำเนียงสำนายนมฤๅมี ในพงพิพนาราม"
(หน้า 168)

"พง" และ "พนาราม" แปลว่า ป่า

3.3.7.3 "สฤณพิทคนานา โดยอันคัมมา ในไพรพนม"
(หน้า 170)

"สฤณ" และ "วิทค" แปลว่า นก

3.3.7.4 "พณคณนททคภาษา รอนรองโดยกา ละเข้าชรเสียง
เที่ยงคืน"
(หน้า 172)

"นท" ตัดมาจากคำว่า วิทค แปลว่า นก

3.3.7.5 "อาบักนี้ฏจไคลูกท้าวมาเป็นชาเมีย ภูเค็จ ชาคงาน"
(หน้า 175)

"เค็จ" แปลว่า ชาค สองคำนี้จึงเป็นคำซ้อน

ปุนรูกตวาทาภาส 27 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปนรุกตวาทาภาส	คำแปล
155	3	ชา, ซอย สิง, สิงวาศ ไพโร, พนาคร	ชา อยู่, อยู่ด้วยกัน ป่า, ป่าสูง
159	2	ไพโร, พง นก, หค	ป่า นก
167	2	วิว, โค เหี้ย, แลน	วิว เหี้ย
168	1	พง, พนาราม	ป่า
169	2	พง, ไพโร ทวิช, นก	ป่า นก
170	1	สกุณ, พิหค	นก
172-3	13	นก, หค	นก
173	1	พน, ไพโร, พง	ป่า
174	1	อชิน, จรรม	หนังสือตัว
175	1	เค็จ, ซาด	ซาด

3.3.8 กัดทุกุมารบรรพ

ปนรุกตวาทาภาส ในกัตทุกุมารบรรพมีปรากฏ 50 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.8.1 "อันว่าผู้จะทำนายฝน และทันพระศรีสรรเพชญ์
เสด็จภูมิบาล ในสงสารภพนี้กับมี โสคแล"

(หน้า 180)

"สงสาร" แปลว่า โลก "ภพ" แปลว่า โลก, แดนดิน

3.3.8.2 "อันว่าสุขสำราญ บาลกรมลหฤทัย"
(หน้า 185)

"กรมล" และ "หฤทัย" แปลว่า ใจ

3.3.8.3 "ครันพระฮามยามรุ่ง ชีเงามุ่งพลนนไป
โดยกวนเทอด"
(หน้า 192)

"พระฮาม" แปลว่า เวลาเช้ามีค "ยามรุ่ง" ก็เป็นเวลาเช้ามีคเหมือนกัน

3.3.8.4 "นิทธิบเคราธา เห็นท่มทนางเมือง มิ่งนมน"
(หน้า 193)

"เครา" แปลว่า คอย "ธา" หรือ "ทา" ก็แปลว่า คอยเหมือนกัน

3.3.8.5 "อันว่าเจ้าชาลีกุมาร จำอานองคระคาบ
ให้พิลาปไปมา ก็สวคคาดา คงงนี้"
(หน้า 221)

"ให้" และ "พิลาป" แปลว่า ร้องไห้

ปูนรูกตวทาทาส 50 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปูนรูกตวทาทาส	คำแปล
179	1	ไกลรุ่ง, พระฮาม	เวลาเช้ามีค
180	2	อูร, หัวอก สงสาร, ภพ	หนาก โลก

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรุกตวาทภาษา	คำแปล
181	2	เวลา, กาล ท่านาย, ทาย	เวลา แสดง เหตุการณ์ที่จะ เกิดในเบื้องหน้า
183	3	พิทักษ์, รักษา พง, ไพร	ระวัง, ดูแล, ป้องกัน ป่า
184	1	เลง, แล ตงต่า, ตรงอง	ดู, มองดู จง, คอยดู
185	3	ทอดตา, เห็น กรมล, หฤทัย	เห็น ใจ
186	3	ศรวิราพยพ, สรรพางค์ กริ้ว, โกรธ	ทั้งตัว, หัวตัว โกรธ, เคือง
		แล, ดู องคาพยพ, สรรพางค์	ดู, มอง ร่างกาย
188	1	ลีลาศ, ลีลา, คำเนอร	ไป
189	2	ป่า, คง, พง ไพร, พง, คง, ป่า	ป่า ป่า
190	1	สวรรค์, ฟากฟ้า	สวรรค์
191	1	แดงทาว, กลาวแก	พูด
192	2	พระฮาม, ยามรุ่ง พง, ไพร	เวลาเซามืด ป่า
193	1	เครา, ถา (ท่า)	คอย
195	2	ชยว, ควน ครนถ, ตกใจ	รีบ กลัว

หน้า	จำนวนแห่ง	ปुरुกวาทาภาษา	คำแปล
198	2	สรง, โสรค	อาบน้
		พง, ไพร	ป่า
199		ทวยร, ยอม	ยอม
200	1	สงสาร, ภพ	โลก
201	1	ครหลาค, พส่าน	ตลาด
202	1	หาคค, ทองแทง	ทอง
204	2	ช่าง, สาร	ช่าง
		อุโฆษ, ครรชิต	ก๊กกอง
206	1	ไพร, ป่า	ป่า
207	1	คง, ป่า	ป่า
208	2	ป่า, คง	ป่า
		โอบย, คี	คี
209	1	เลง, ญ	ญ, มองญ
210	1	ไห้, พิลาป	รองไห้
212	1	พิไลย, พิลาศ	งาม
215	1	กำสค, กำสรวญ	โศกเศร้า
216	1	สนโรยบาท, อัสถงคค	พระอาทิตย์ตก
218	1	ขยน, ปีทา	เปียกเปียก
220	1	องคพายพ, สรรพวงค	ร่างกาย
221	1	ไห้, พิลาป	รองไห้
222	1	บุตรี, ชิดา	ลูกสาว
225	1	ผี, สาง	ผี
228	1	คง, ป่า	ป่า
229	2	เรงเรว, ครยว	รีบไป
		คง, ป่า	ป่า

3.3.9 กัณฑ์ทรี

ปุนรูกตวาทภาสในกัณฑ์ทรีมีปรากฏ 29 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.9.1 "หอนให้หม่อมก^๑เบือ^๒ปีทา พระชายนุชบวร"

(หน้า 235)

"มก^๑" แปลว่า เนื้อ "เบือ^๒" ก็แปลว่า เนื้อชนิดหนึ่ง

3.3.9.2 "อ้อ^๑นี้ไกรพ^๒แกมสโรช^๓ ชลชวย^๔โษษรณี^๕ สบุก^๖นิน^๗น"

(หน้า 253)

"ไกรพ^๒" และ "สโรช^๓" แปลว่า ดอกบัว เหมือนกัน

3.3.9.3 "กษณ^๑นั้นสม^๒เค็จ^๓พระมหา^๔ส้าว^๕สุริยวงษ์^๖ มี^๗พระองค์^๘
หวาด^๙หวน^{๑๐}ไหว^{๑๑} สำคัญ^{๑๒}ว่ามี^{๑๓}ตัก^{๑๔}ไชย^{๑๕}สวรรคต^{๑๖}"

(หน้า 257)

"ตัก^{๑๔}ไชย^{๑๕}" เป็นคำที่ตัดมาจาก ชีพิตก^{๑๖}ไชย^{๑๗} แปลว่าสิ้นชีวิต คือ ตาย "สวรรคต^{๑๖}"
ก็แปลว่า ตาย

3.3.9.4 "บัน^๑เทาทุ^๒เลา^๓รัก^๔พระ^๕ดูล^๖กลง^๗ จง^๘เห็น^๙แก^{๑๐}อา^{๑๑}ตม^{๑๒}ประ^{๑๓}สง^{๑๔}ค^{๑๕}
สัพ^{๑๖}พิ^{๑๗}ณ^{๑๘}ค^{๑๙}ณ^{๒๐}ณ"

(หน้า 259)

"บัน^๑เทาทุ^๒" (บรร^๑เทาทุ^๒) และ "ทุ^๓เลา^๔" แปลอย่างเดียวกัน คือ คี^๑ซัน

3.3.9.5 "ซูลี^๑น^๒อม^๓นม^๔สการ^๕อน^๖โมน^๗ ซึ่ง^๘สอง^๙ประ^{๑๐}สาท^{๑๑}โส^{๑๒}ค^{๑๓}ส^{๑๔}ค^{๑๕}ง^{๑๖}ณ^{๑๗}ล"

(หน้า 261)

"ซูลี^๑" ตัดมาจาก อัญชลี^๒ แล้ว^๓แผลง^๔สระ^๕อะ^๖เป็น^๗สระ^๘อู^๙ แปลว่า ไหว้ "นม^{๑๑}สการ^{๑๒}"
แปลว่า การไหว้

ปุนรูกตวาทภาส 29 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปนรุกทวาทาภาส	คำแปล
234	3	ปิย, ยอครักษ รัก, สีเนท อิศร, ผู้เป็นใหญ่	เป็นที่รัก รัก ผู้เป็นใหญ่
235	1	มฤค, เนื้อ	เนื้อ
237	4	นิจ, อาจิณ เบ็ง, เห็น หิง, นาน	เสมอ มอง นาน
238	1	ล่ำบาก, เชื้อ ขนิษฐ, น้อง	ความยาก, ความลำบาก น้องสาว
239	1	อันตรธาน, หาย	หายไป
241	1	คอย, ถา(ทา)	คอย
242	1	สิงขร, เขา	ภูเขา
243	2	ตรีศ, จำนวนรจา ตรีศ, จำนวนจา	พุด พุด
249	1	มาก, หลากหลาย	มากมาย
250	2	ตรีศ, จำนวนรจา พนัส, พง	พุด ป่า
252	1	คง, พง	ป่า
253	2	ไพโร, พนัส	ป่า
255	1	ไกรพ, สโรช คุศกี, ภาวนิ่ง	คอกบัว นิ่ง
256	2	สิงขร, คีรี, ฌา, เขา มาย, มรณ	ภูเขา ตาย

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุณรুক্তวาทภาค	คำแปล
257	1	ตักไซย, สวรรคต	ตาย
259	2	คูทิม, อวย บนนเทา, ทูเลา	ให้ ศิษย์
260	1	หรรษา, ปราโมช, โมทนา	ความรื่นเริง
261	2	ศิรีย, เขา ซูลี, มนัสการ	ภูเขา ไหว้

3.3.10 กัณฑ์กรบรรพ

ปุณรুক্তวาทภาค ในกัณฑ์กรบรรพปรากฏ 18 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.10.1 "เมื่อนั้นท้าวพันตา พระญาไตรศรีงษ์ ก็รำพึงคองนี้"
(หน้า 265)

"ท้าวพันตา" หรือท้าวสหัสนิมน์ หมายถึง พระอินทร์ "พระญาไตรศรีงษ์" แปลว่า
ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไต่แกพระอินทร์ เช่นเดียวกัน

3.3.10.2 "อันว่าท่านผู้เปนนพจากรยผู้เฒ่า"
(หน้า 271)

"นพจากรย" มาจาก นพ-จากรย แปลว่า อาจารย์ผู้เฒ่า นำคำว่า "ผู้เฒ่า"
มาใช้ซ้อนเข้าไปอีก

3.3.10.3 "สมเด็จพระมหาสัตว์ เลงทัศนท้าวภักทรนาง"
(หน้า 273)

"เลง" คือ เล็ง แปลว่า ดู "ทัศน" แปลว่า การมอง, การดู

3.3.10.4 "ให้เกือบของกนโยยิ่ง กว่าทานดิ่งซึ่งผองแนว
ใทกองแก้วเซตอุครอุคมแล"

(หน้า 276)

"กนโย" มาจากคำว่ากนโย หรือบางทีก็ไชวา กนโยญ แปลว่า ยิ่ง กวีได้นำ
เอาคำทั้งสองมาซ้อนกัน

3.3.10.5 "กระมลในใถาไทยอุ โสมนัศฐแษมชมทาน อคิศแล"
(หน้า 278)

"กระมล" และ "ธาไทย" แปลว่า ใจ ทั้งสองคำ นำมาซ้อนกัน

ปุณรูกตวาทภาค 18 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุณรูกตวาทภาค	คำแปล
265	2	ทาว <u>พัน</u> ตา, พระ <u>ญา</u> ไ <u>ทร</u> ค <u>ริง</u> ษ์ ไ <u>พร</u> , พ <u>ง</u> , พ <u>น</u> เว <u>ศ</u>	พระ <u>อิน</u> ทร ป <u>่า</u>
267	2	ป <u>่า</u> , พ <u>ง</u> , ค <u>ง</u> ป <u>่า</u> , ค <u>ง</u> , พ <u>ง</u>	ป <u>่า</u> ป <u>่า</u>
269	1	ไ <u>พร</u> , พ <u>ง</u> , ค <u>ง</u>	ป <u>่า</u>
271	3	พ <u>ฤ</u> ช <u>ว</u> จ <u>าร</u> ย, ม <u>ู</u> เ <u>า</u> ค <u>อ</u> ย, เ <u>กร</u> า ค <u>ด</u> า, ค <u>ล</u> อ <u>ย</u>	ค <u>น</u> แ <u>ก</u> ค <u>อ</u> ย ค <u>เ</u> ิน, ค <u>เ</u> ล <u>็</u> อ <u>น</u>
272	1	เท <u>ี</u> ย <u>ร</u> , ย <u>อ</u> ม	ย <u>อ</u> ม
273	2	เล <u>ง</u> , ทั <u>ศ</u> น ช <u>า</u> , ช <u>อ</u> ย	ค <u>ู</u> , ม <u>อ</u> ง ช <u>า</u>
276	1	ก <u>น</u> โย, ย <u>ิ่ง</u>	ย <u>ิ่ง</u>

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรูกตวาทาภาส	คำแปล
277	3	อธิบดี, อิศร ปริที, ปราโมทย์ ยารีย์, ปีทา	ผู้เป็นใหญ่ ความปลื้มใจ เบียดเบียน, รบกวน
278	1	กระมล, ฤาไทย	ใจ
279	2	ครรรโล, เมื่อ สรร เพ็ชญ์, สัพพัญญ	ไป พระพุทธเจ้า

3.3.11 กัณฑ์มหाराช

ปุนรูกตวาทาภาส ในกัณฑ์มหाराชมีปรากฏ 11 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.11.1 "ในปากเบาแสงจรัส โคมบริสุจิจิโหติ ก็มีอำไพ

งาม"

(หน้า 285)

"อำไพ" แปลว่า งาม นำมาซ้อนกัน

3.3.11.2 "อนนอยู่ในไพพระหิมพานต์ กลางกัณฑ์การพนสนธิ์"

(หน้า 290)

"ไพ" แปลว่า ป่า "พนสนธิ์" แปลว่า ราวป่า, แนวป่า

3.3.11.3 "คงโคพาพมฤคมาก เนื้อ เนื้อหลากหลายพรรค

อยู่แล"

(หน้า 297)

"มฤค" "เนื้อ" และ "เนื้อ" เป็นสัตว์ประเภทเนื้อ

3.3.11.4 "แควนคำแห่งแฉงคำเพลง คำเลองเสโลหโหล

ແຫລ່ນຫລາຍ"

(หน้า 302)

"เสโลห" (เสโล) แปลว่า เครื่องกันอาวุธ, โล "โหล" (โล) แปลว่า เครื่องกันอาวุธ เหมือนกัน

3.3.11.5 "คิงคฺรียางคคีเป่า ซึบล้วนเหลาสยงสรวลสํารวลคาคคึกเทอญ"

(หน้า 307)

"สํารวล" แฉงมาจากสรวล จึงแปลเหมือนกัน คือ หัวเราะ, รื่นเรึง

 ปุ่รูกตวทวทภาส 11 แหง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุ่รูกตวทวทภาส	คำแปล
284	1	บึศจาศสมัย, อรุ โดด้ย	เวลาไกลรุ่ง
286	1	อ่าไฟรู, งาม	งาม
290	2	ไพร, พนสณฑ์	ป่า, ราวป่า
291	2	กรุณา, ทยา ชา, ซอย	ความกรุณา ชา
295	1	เลง, กู ราช, ราชา	กู, มอง พระเจ้าแผ่นดิน
297	2	ป่า, คง, พง มฤค, เนื่อ, เปื่อ	ป่า เนื่อ
302	1	เสโลห, โหล	เครื่องกันอาวุธ, โล
307	1	สรวล, สํารวล	หัวเราะ, รื่นเรึง

3.3.12 กัณฑ์ชัศติยบรรพ

ปุณรุทวาทาภาส ในกัณฑ์ชัศติยบรรพมีปรากฏ 15 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.12.1 "จับจะวีระริบคม เหนงระคมควยหอก ตกควยหลาว
ควยคักทาว ควยเคจกิ้น ลีนชีวีทร"

(หน้า 315)

"จะวี" (จวี) แปลว่า หอก ในที่นี้ใช้ซ้อนกัน

3.3.12.2 "ส่วนสุนิสาสรีสโก ถิ่นถึงไหวสัสสุรามท"

(หน้า 319)

"สุนิสาส" แปลว่า ลูกสะโก นำมาซ้อนกัน

3.3.12.3 "ชมลูกชายลูกสโก ประลิ่งไลดูบปณฎางค
ควยมือมางบลออออนแล"

(หน้า 320)

"ประลิ่ง" แปลว่า ดูบ นำมาซ้อนกัน

3.3.12.4 "จงบอกซึ่งอรรณุสนธิ์บุลเหตุ...แห่งสองกุมารศ
ราชเอารศ"

(หน้า 324)

"กุมารศ" และ "เอารศ" แปลว่า ลูกชายเหมือนกัน แต่ในที่นี้แปลว่า ลูก
(ทั้งชายและหญิง)

3.3.12.5 "เกิดในตระกูลมัทธราช โฉมอพิลาศ เลอศล่ายอง"

(หน้า 326)

"อพิลาศ" (อภิลาส) และ "ล่ายอง" แปลว่า งาม นำมาซ้อนกัน

ปุณรุทวาทาภาส 15 แห่ง
มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุณรুক্তวาทาภาส	คำแปล
315	2	วนัส, วนาคร จะรี, หอก	ป่า หอก
316	2	ภูล, เพิ่ม มาน, มาโนศ	มากขึ้น ใจ
318	1	คง, พง, พนา, วัน	ป่า
319	1	สุนิสา, ศรีสโก	ลูกสะก๊
320	1	ประลิ่ง, ฐบ	ฐบ
324	1	กุมาระศ, เอารศ	ลูก
325	2	รต, ยานุมาศ หฺมู, นิกร	พาหนะ หฺมู, พวก
326	2	ศรีส, จำนวนรจา อพิลาศ, ล่ายอง	พุก งาม
329	2	หุริศ, หุราไลย กำสรวณฺ, กำสรค	ลำบาก โศกเศร้า
331	1	สรีราพยพ, สรรพวงค์	ร่างกาย

3.3.13 กัณฺฐนฺคร กัณฺฐ

ปุณรুক্তวาทาภาส ในกัณฺฐนฺครกัณฺฐมีปฺรากฎ 24 แห่ง ดังตัวอย่าง

3.3.13.1 "เขากัณฺฐลพิตฺร ที่นฺนชอบการ ที่จะสำโรจโสรค

สรงพระองค์"

(หน้า 338)

"โสรค" (โสรจ) และ "สรง" แปลว่า อามน้ำ นำมาซ้อนกัน

3.3.13.2 "ท้าวทักทรวงสุกุดพิตรฉาตน์ อนนขาวทรคาษคัจสังข์"
(หน้า 339)

"ทรคาษ" (ตระคาษ) แปลว่า ขาว

3.3.13.3 "อนนประคับคัวยอากรณ จามิกรกนก"
(หน้า 342)

"จามิกร" และ "กนก" แปลว่า ทอง นำมาเขียนซ้อนกัน

3.3.13.4 "ไสรนนกลอง สำนองนันทเภารี ลนนแล"
(หน้า 343)

"เภา" แปลว่า กลอง

3.3.13.5 "คัวยเครองบริสรจนา สรรพากรณไคนนนโสค"
(หน้า 346)

"บรัส" (บรัค) แปลว่า แดง "รจนา" ก็แปลว่า แดง

ปุนรุกตวาทาภาส 24 แห่ง

มีปรากฏใน

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรุกตวาทาภาส	คำแปล
338	2	โสทรค, สรง อำนค, ออก	อาบน้ อก
339	4	ขาว, ทรคาษ บรรณศาลา, อาศรม ประนมกร, กัลพุม กฤษม, มาลา	ขาว ที่อยู่ของนักพรต ไหว คอกไม้

หน้า	จำนวนแห่ง	ปุนรูกตวทาภาส	คำแปล
340	2	มทร รณพ, สรมุทร คชา, กุญชร	ทะเล, มหาสมุทร ช้าง
342	2	ขาว, ตรคาษ จามิกร, กนก	ขาว ทอง
343	1	กลอง, เภรี	กลอง
344	1	อัปสร, สาวสวรรค์	นางฟ้า
346	1	บรีส, รจนา, รจิต	แต่ง
347	1	ขาว, ตรคาษ	ขาว
351	2	ไพธ, พง เภรี, กลอง	ป่า กลอง
352	1	สิง, สังวาศ	อยู่, อยู่ร่วมกัน
353	1	ธานี, นัคเรศ	เมือง
357	1	ทาวสหัสสัย, พระอินทร์, ทาวพันตา	พระอินทร์
358	1	ราบ, ชรบาบ	ราบเรียบ, เสมอ
359	1	ภูธร, ราช, ราชว, มหากษัตริย์	พระเจ้าแผ่นดิน
360	1	สุชวาศ, วงสวรรค์	สวรรค์
361	1	คช, สार	ช้าง
362	1	โลกย, สงสาร	โลก

จะเห็นได้ว่า ปุนรูกตวทาภาสที่ปรากฏในกัณฑ์ต่าง ๆ ทั้ง 13 กัณฑ์มีจำนวนมากน้อยไม่เท่ากัน เมื่อนำมาเรียงตามลำดับมากน้อยจะเป็นดังนี้

ชื่อกัณฑ์	จำนวนแห่ง	อันดับ
กุมารบรรพ	50	1
หิมพานต์	37	2
มัทรี	29	3
มหาวนวัตตนา	27	4
ทานกัณฑ์	24	5
นครกัณฑ์	24	5
วนประเวศน์	23	7
ทศพร	20	8
สักรบรรพ	18	9
จุลวณวัตตนา	16	10
ฉวีศิวบรรพ	15	11
ฐชกบรรพ	14	12
มหाराช	11	13

กัณฑ์กุมารบรรพเป็นกัณฑ์ที่ยาวที่สุดมีจำนวนถึง 52 หน้า ปุณรุททวาทภาสจึงมีมากเป็นอันดับหนึ่ง เหมือนกับ ยมก ถ้าหากไม่ตัดคำที่ซ้ำกันแล้วกร่อนลงเป็นเสียงสระอะ เช่น ใจใจ เป็น จะใจ แล้วก็จะมียมกมากเป็นอันดับหนึ่งเหมือนกัน ในกัณฑ์นี้คำที่ซ้ำซ้อนกันมาก ได้แก่ พง, ไพร, ป่า, คง, มีกล่าวถึง 9 แห่ง เพราะกล่าวถึงเหตุการณ์ภายในป่าตลอดทั้งเรื่อง ดังนี้

"ส่วนฐชกพราหมณ์ก็จินดา ปานนี้เจ้าภคทวี มัทรีลีลาไปสู่พงไพร ไกลพระภูมินี้
มียาเลย"

"อันว่าพราหมณ์นี้มาในป่าคงพงใหญ่ ใช้ว่าหาการณมิได้"

"จึงมาสู่ไพรพงคงแหล่งไหล ที่ดูดีให้ก่ทำกรรมในป่านี้"

"บพิตร ข้ามิควรที่จะอาศรัย ในพงไพรประเทศนี้"

"ส่วนชูชกพราหมณ์ ก็เข้าไปวามยงท่าทุมไผ่ ป่านน"

"ก็แล่นไปรรงยงไปรรว กลวพราหมณ์คือพราหมณ์ค้ำ คนคงไปไปยง
สำนักพระมหาสัตว โสคแล"

"บพิตรออกนางตูไป ป่า แต่เขาลาเคอกง โสคไส"

"ออกท้าวไทยอย่า ค้ำคงไปไปตามลูกเทอญ"

"ที่จำแลมให้หลย เรงเรวครยจกว ค้ำคงไป จำไป อาไลแลไป เจ็บอาไล
แลพิธา"

นอกจากจะใช้คำซ้อนในคำว่าป่าหลายแห่งแล้ว ยังใช้ในคำว่า ตู อีกด้วย เช่น
ใช้คำว่า เลง (เล็ง), แล, ถ่งกา, ตรงอง, ทอกา, เห็น, คู, มองคู เป็นต้น

กัณฑ์มหานาคเป็นกัณฑ์ที่มีปูนารุกตวาทาภาสमारองลงมาเป็นอันดับสอง ส่วนใหญ่จึง
ใช้คำซ้อนที่หมายถึงช้าง เพราะกัณฑ์กล่าวถึงเรื่องช้างปัจจัยนาคที่พระเวสสันดรได้ทรง
บริจาคให้แก่พราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฎร์ที่มาขอ ควยการกลาวถึง ชางควยศัพทตางๆ
กัน เช่น คษ, สาร, มาดังค, กุญชร มีกล่าวถึงเฉพาะคำเหล่านี้ 6 แห่ง ดังนี้

"คษสารสุทห เรือง คษ องค สมมุชเยศชิปคย"

"นึงโสคจอมจักรพา จักบลสาร เชือมาดังค"

"เปนชางชาติ เชือมาดังค มีกำลังหกลิบสาร"

"เปนชางกุญชร เชียวชาญ"

"ก็รองกองโกญจนาท เปนเชือชาติกุญชร ลีลากอนคษทังหลาย"

"ชางชาติ มาดังค มีกำลังหกลิบสาร"

กัณฑ์ตรี เป็นกัณฑ์ที่มีปูนารุกตวาทาภาสमारองลงมาเป็นต้นดับสาม การใช้คำซ้อน
ในกัณฑ์นี้เป็นคำซ้อนที่หมายถึงป่าเขา และการพุดจา เพราะกัณฑ์พระนางมัทรีไปหาผลไม้
ในป่าจึงมีการกล่าวถึงป่าและเขาหลายครั้ง ควยการให้ศัพทว่า สิงขร, คีรียย์, ผา, พนศ,

พง, ไพร, คง และใช้ศัพท์เกี่ยวกับการพูดว่า ตรีศ และ จ्ञานรรจา มีกล่าวถึงเฉพาะ คำเหล่านี้ 9 แห่ง ดังนี้

"พิศพึงเห็นรอยเท้าข้าง แพบทางข้างสิงขรเชิงเขา"

"ทุกสิงขรชอบแคลุหา หุบเหวคีรีเรื่องยาเพลงเขา"

"ทองคีรีเขาชอบขันธขายทาวทิศต่างคาง"

"พุ่มพันศพงโค ๆ คางควยหมุไมหว่าหวานเป็นคน"

"อันว่านางนาฏ ครันนเห็นพิทคางคยรกง แลมฤคในพงพนมทงหลาย"

"ว่าอันนี้ป่าทรสุมท่าทุมไพรพันศสถานนี้"

"ปลงแสรกรนนเาลงแลเห็นพระภคคานิงมถยค มิไคศรสจำนนจา"

"ชาแตลไค้จบพิศรภคคาคงถาพอมามถยค มิไคศรสจำนนจา"

"อันว่าพระมหาสีตวอคมบรมราชาณี ก็มิไคศรสจำนรรจาควยโมนาง

เจ้าลอย"

กัณฑ์หาวนวัตตนา เป็นกัณฑ์ที่มีปูรูกตวาทาภาสมารองลงมาเป็นอันดับสี่ การใช้คำซ้อนในกัณฑ์นี้เป็นคำซ้อนที่เกี่ยวกับป่า, สัตว์ป่า และนก เพราะกัณฑ์นี้เป็นการพรรณนา ป่า ตอนชูชกเดินป่า เพื่อจะไปขอพระกัณหราชาลี้ ด้วยการใช้ศัพท์ว่า ไพร, พนาคกร, พง, พน, วัว, โค, เขี้ย, ทวิช, นก, หค (วิหค) มีกล่าวถึงเฉพาะคำเหล่านี้ 20 แห่ง ดังนี้

"ใซ่ทำนใครเห็น ลูกพระสอยไชย อันอยุคลางไพร พนานครคยว"

"ลมไลยยาบสา- ชาพรังพรอมในไพรพง"

"สำเียงสำนานบรหมี ในพงพิพนาราม"

"รอนรองรวงพนพิราม เนสนามสรนุคนิไพร"

"ทฐำนำวรรลิพนพกษกรหง นานาในไพรพง พิศาล"

"วัวเราะวัวพรยวทงง เมนทงหมี โคคีรีรวงพล"

"เหี้ยแลน อเนกมีสิน ประเศก เกี้ยว กึ่งไม้ ทรสายสม"

"ดูกร ทวิษจัน รศสำน น ก ระ การ มี อัน คืบ ไป"

"พณ คน นัก ห ก ษา ษา ร อง โค ย กา ละ เช า ช ร เส ียง เท ียง ค ิน"

กัณฑ์ท่านกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกตวาทาภาสมารองลงมาเป็นอันดับห้า การใช้คำซ้อนในกัณฑ์นี้เป็นคำซ้อนโดยทั่วไป มีคำเจาะจงกล่าวถึงเรื่องใดโดยเฉพาะ มีกล่าวถึงบ้าง พระสงฆ์บ้าง ทางบ้าง รถมบ้าง ค้วยการใช้ศัพท์ว่า ไพร, พระหารณ, พง, สำสงฆ์, บริวารพุทเธารส, พระธรรมเสนา, สราพท, พิถย, ณดู, มารค, ยาน, รถ มีกล่าวถึงเฉพาะคำเหล่านี้ 8 แห่ง ดังนี้

"เมื่อ เจ้า แพศ ยัน น คร ค ว ง ใจ ช ปร เว ศ ย ง ไ พร พ ระ ห าร ณ ซึ่ง สัง ว า ช ร ม ว ล ไ ว ิ ท ิ ท"

"โศ ก เศ รา สร อย เส ว อ ย ช ุ ก ช น ุ ก ป ่า ป ัง พ ง พ ด ก ษ พ า ท ม ด ก ก ล า ค เก ล เ อ น"

"แจ ง ซึ่ง อ ร ร ถ ให้ พิ ศ ค า ร แ ก สำ สง ฆ์ บ ริ ว า ร พ ุ ท ห เอ า ร ส"

"ดู กร พ ระ ท ร ร ม เส นา ส ร า พ ท พ าย ช ว า พ ระ เจ้า ณ แจ ง จ บ ท ร ร ม"

"นาง น ง ล ัก ษ ณ พ า พ ระ กุ สม ร จ ร โค ย พิ ถ ย ณ ดู ม าร ค"

"ก็ ช ว น ก น น ค ล โค ย ม าร ค ณ ดู ก ิ คว า ดู จะ ข อ มา ห ง ร น น"

"ชา ว ณ ั ง ก า น ท ัง ห ล า ย ก ิ นำ ถ ว าย ย าน อ ลง ก ค ร ถ อ า ไ พ รุ ไ พ ุ ร ย"

"เห็น ย าน พ ญ า อ าย า จ ณ์ ร า ช ร ถ น น น ไ น เ อ น"

กัณฑ์นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกตวาทาภาสรองลงมาเป็นอันดับหก การใช้คำซ้อนในกัณฑ์นี้มีคำอยู่หลายคำ และเป็นคำซ้อนโดยทั่วไป มีกล่าวถึง กลอง, สีขาว, ช้าง เป็นต้น ค้วยการใช้ศัพท์ว่า เกรี่, กลอง, ขาว, ตรคาษ (ตระคาษ), คช, กุญชร, สार มีกล่าวถึงเฉพาะคำเหล่านี้ 7 แห่ง ดังนี้

"ไซ ร น น ก ล อ ง สำ น อง น น ท เ กร ี่ ล น น แล"

"ท ำ ว า ร ก ็ ให้ อ มา ค ย ข า ญ เ กร ี่ ค ล อ ง ป ่า ว ค ด ย ง ข า ว แ ก พล ท ว า ว แล"

"ท ำ ว า ร ก ็ ท ร ง สุ ก ล พิ ท ร ฉ า ท น อ น ข า ว ท ร ค า ษ ค ุ จ สัง ข์ โ ส ก แล"

กัณฑ์ศพร เป็นกัณฑ์ที่มีปุนรูกตวาทาภาสมากรลงมาเป็นอันดับแปด ส่วนใหญ่จะ
ใช้คำสอนที่หมายถึงพระพุทธเจ้า หรือพระเวสสันดรเอง นอกจากนั้นเป็นปุนรูกตวาทาภา
ที่กล่าวถึงสิ่งอื่นๆ ซึ่งปรากฏอยู่เพียงครั้งเดียว ศัพท์ที่ใช้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า หรือพระ
เวสสันดรใช้คำศัพท์มี พระสรรเพชญ์ (สรรเพชญ์), พุทฺธ, พระสมโพธิ, พระตถาคต,
ทศพล มีกล่าวถึงเฉพาะคำเหล่านี้ 5 แห่ง ดังนี้

"อันว่าพระสรรเพชญ์พุทฺธอยู่เกล้า..เจ้าภูษเสด็จอาสาศรัย... แก่พิชัยกบิลพิศุ
บุรีรัตนพิศาล"

"อันว่าพระสมโพธิพุทฺธอยู่เกล้า"

"ข้าไหว้พระบาทบงกช แห่งพระตถาคตทศพลบพิตรแล"

"ก็ดูแกเล็กขาบทพระสรรเพชญ์พุทฺธบพิตรแล"

"หนึ่งคือนางวิสาชา ขาหนีบเอมโอช ถวายแก่พระสมโพธิสรรเพชญ์"

กัณฑ์กรบรรพ เป็นกัณฑ์ที่มีปุนรูกตวาทาภาสมากรลงมาเป็นอันดับเก้า ส่วนใหญ่
ในกัณฑ์นี้ใช้คำสอนในการกล่าวถึงป่า เพราะกัณฑ์นี้เป็นตอนที่พระอินทร์แปลงกายลงมาเป็น
พราหมณ์มาขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญบริจาคให้แก่พราหมณ์ ในตอนต้น
ของกัณฑ์นี้จึงมีการเดินป่าของพราหมณ์ การบรรยายสภาพภายในป่าตอนนี้ (หน้า 268)
เหมือนกับตอนที่ชุกเดินป่าในกัณฑ์กุมาร (หน้า 188-189) ศัพท์ที่ใช้กล่าวถึงป่าในกัณฑ์นี้มี
ไพร, พง, พนเวศ, คง, ป่า ปรากฏอยู่ 4 แห่ง ดังนี้

"ก็จะให้ชอยู่ลึงโลจ ครอบครโมจพระองค์ ในไพรพงพนเวศนั้น"

"ป่าคงพงกว้าง แกวนหมูข้างเสื่อสีห์ สัตวสิงถา"

"ป่าคงพงใหญ่ สัตวร้ายไซ้สามาญ กับมี"

"จึงมาดูไพรพงคงแหล่งไหล ที่คู่สองไท่กทำกรรมในป่านี้"

กัณฑ์สุวรรณวัฒนา เป็นกัณฑ์ที่มีปุนรูกตวาทาภาสมากรลงมาเป็นอันดับสิบ ถึงแม้
ว่ากัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์สั้นที่สุดคือมีจำนวน 10 หน้า แต่ปุนรูกตวาทาภาสกลับมีมากกว่าบางกัณฑ์

มีความยาวมากกว่าได้แก่ กัณฑ์ชคียบรรพ กัณฑ์ชกบรพและกัณฑ์มหาราชในกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์
เจตบุตรพรรณนาพรรณไม้ในป่าหิมพานต์ และบอกทางที่จะไปสู่เขาวงกตให้ชกทั้ง ศัพทที่ใช้
กล่าวถึงป่า ต้นไม้ และดอกไม้ในป่า มี ไพร, พน, ป่า, คง, พง, พนัส, ไม้ม่วง, สอสวย,
อุบล, บัทม, สโรช, เพี้ยม, มุขป และ ผกา ปรากฏอยู่ 7 แห่ง ดังนี้

"ดอกไม้หลายแสงโสด บานช่วงโชติทั้งไพร พน"

"อันว่าทางท่าป่าคง พงพนัสลี้ลี้ ที่พระฤาษีลิวสุทธิ ชื่อว่าอรุจตใจจล"

"พวงพูนไม้ม่วงอื่น ช่อช่อขึ้นแซง สอสวย"

"อาเกียรณอุบลบัทม สโรชรัตนวริน"

"ไม้ไผ่หลายพรรคเพลิงพวง เพี้ยมมุขปปานคง เมื่อกาลระคูกตี"

"มฤทรศับบวมมันลาย จากงวนเหงาหมาย สุรศมเนมาฐร"

"คูรพราหมณ คอกไมงามเงเอนแคม แซรงยอคเยมผกาแจรง"

กัณฑ์ชคียบรรพ, กัณฑ์ชกบรพ และกัณฑ์มหาราช สามกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกต
วาทาสนน้อยที่สุด คือ กัณฑ์ชคียบรรพมี 15 แห่ง กัณฑ์ชกบรพมี 13 แห่ง และกัณฑ์มหาราช
มีน้อยที่สุดเพียง 11 แห่งเท่านั้น เมื่อเทียบกัณฑ์มารบรพและกัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์มารบรพ
มี 50 แห่ง และกัณฑ์หิมพานต์มี 37 แห่ง

กัณฑ์ชคียบรรพ เป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกตวาทาสอยู่ 15 แห่ง และศัพทที่ใช้ซ้อนกันใน
กัณฑ์นี้เป็นศัพทที่ใช้กล่าวถึงป่ามากกว่าศัพทอื่นๆ ด้ยการใช้ศัพทว่า วนัส, วนาคร, คง,
พง, พนา, วัน ดังนี้

"อันนหมหมมฤคุทรพรานป่า...อนนมาลอมมาลามิคาร...ในวนศวนาครแคน"

"อนนอยในกนนคารคง พงพนาวนวิเวก"

กัณฑ์ชกบรพเป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกตวาทาสอยู่ 14 แห่ง ศัพทที่ใช้ซ้อนกันในกัณฑ์
เป็นศัพทที่กล่าวถึงความงามของนางอมิตตา บ้านเรือน ด้ยการใช้ศัพท มลาวเมลา,
โฌมเจอด, หมา, มลาว, อยาว, เรือน ดังนี้

"พราหมดีนางนางดาว ชื่อมิตคามลาวเมลาโอม เจอคนนน"

"งามวังเวงใจบ่าว ขึ้นหมามลาวมานศรี ใส่แม่ฮา"

"กูก็มีไปยังย่าวเรือนเผื่อนกู โอะเอนกูชีปุเฮอย"

"ได้เค็งงามลูกท้าว ก็จะเป็นคาคกรอຍาวเรือนเรา เล่นเวอย"

กัณฑ์มหาราช เป็นกัณฑ์ที่มีปูนรูกตวาทาภาสน้อยที่สุด คือมีเพียง 11 แห่งเท่านั้น แต่กัณฑ์มีมยมมากที่สุดถึง 136 แห่ง ศัพท์ที่ใช้ซ้อนกันในกัณฑ์ เป็นศัพท์กล่าวถึง ป่า มากครั้งกว่าศัพท์อื่น ๆ คำยกรวมใช้ศัพท์ว่า ไพร, พนสณฑ์, ป่า, คง, พง ดังนี้

"อนนอยู่ในไพรพระหิมพานต์ กลางกัณฑ์พนสณฑ์"

"บุกป่าคงพงกว้าง โดยค่านช่างทรงมไพร"

จำนวนครั้งของปูนรูกตวาทาภาสในแต่ละกัณฑ์ ไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากกัณฑ์ กุมารบรรพ และกัณฑ์หิมพานต์ ซึ่งมีจำนวนมากอยู่ในอันดับสูง 2 อันดับ คือกัณฑ์กุมารบรรพ มี 50 แห่ง และกัณฑ์หิมพานต์ มี 37 แห่ง ตั้งแต่กัณฑ์ตรีลงมาจนถึงกัณฑ์มหาราชต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น กัณฑ์ตรีมี 29 แห่ง กัณฑ์หาวนวัฒนนามี 27 แห่ง กัณฑ์ ทานกัณฑ์ 24 แห่ง กัณฑ์นครกัณฑ์ 24 แห่ง กัณฑ์นประเวศน์ มี 23 แห่ง กัณฑ์ศพร มี 20 แห่ง กัณฑ์สักรบรรพ มี 18 แห่ง กัณฑ์จุลววัฒนนามี 16 แห่ง กัณฑ์ฉกษิตบรรพ 15 แห่ง กัณฑ์ชุกษิตบรรพ 14 แห่ง และกัณฑ์มหาราช มี 11 แห่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย